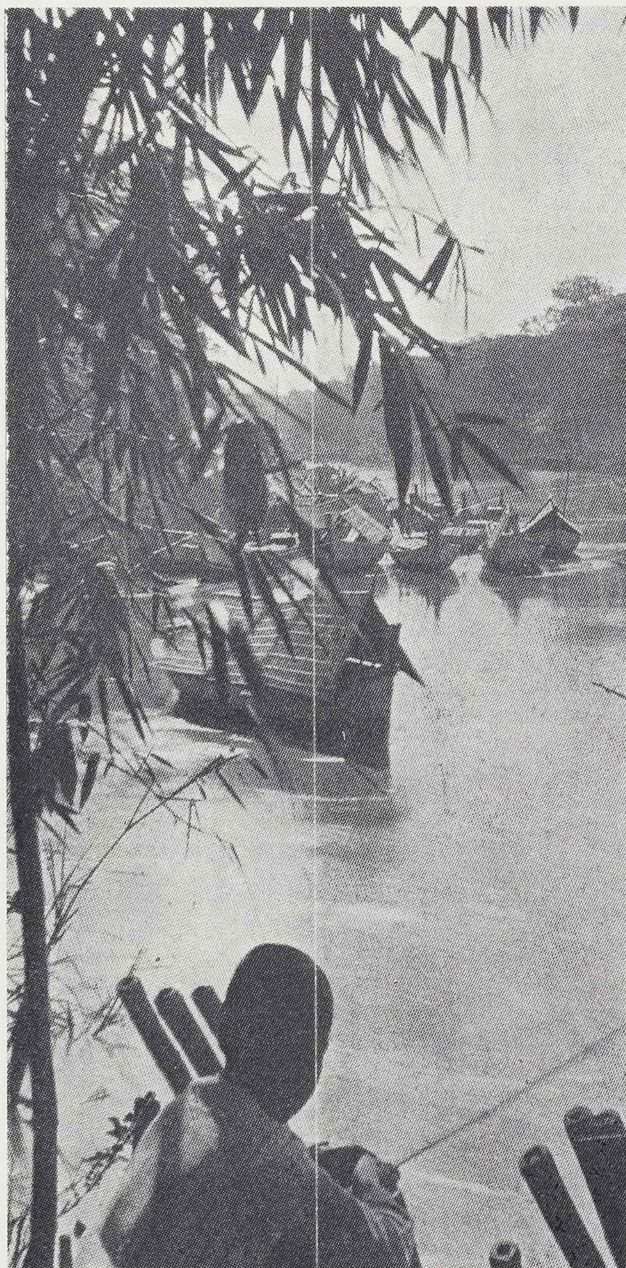
19e JAARGANG No. 3

15 AUGUSTUS 1974 — f 1,75

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

(Foto: Hein Buitenweg)

BIJ DE VOORPLAAT

Indramajoe

De naam klinkt vorstelijk van dit vergeten oord,
Vervallen kotta'tje aan Java's noorderstrand,
Vermoeide huizen aan de kalikant,
Slapende prauwen en geen man aan boord.

HEIN BUITENWEG

Wie komt Tong-Tong helpen?

Twee van onze medewerksters zullen ons binnenkort i.v.m. hun leeftijd en gezondheidstoestand moeten verlaten. Voor haar in de plaats zoeken wij nieuwe medewerksters voor

— **de advertentie-afdeling. Voor de behandeling van advertenties, opmaken van facturen en typewerk**

— **de toko en boekhandel. Klanten helpen, inpakken, telefoontjes aannemen en andere werkzaamheden die bij onze toko horen.**

Géén halve dagen. Werktijden van 9 - 4. Geen hoog salaris, wel gemoedelijke, Indische werksfeer. Woont U buiten de stad, dan zijn wij bereid uw reiskosten te vergoeden.

KOMT U EENS (VRIJBLIJVEND) PRATEN? Graag eerst telefonische afspraak 070 - 54 55 00.

POEKOEL TEROES POT

Hieronder laten wij, onder hartelijke dankzegging aan alle schenkers, de verantwoording volgen van giften die zijn binnengekomen voor het reservefonds voor Tong Tong over Juni 1974.

A. A. 25,—; H. Anthonio 7,—; G. v. Alphen 25,—; J. de Beer 8,25; R. A. Bieri 25,—; Mw E. L. Boon v. Ochssée 10,—; Mej. J. Bisschop 10,—; W. Boverhof 10,—; Mej. M. L. Balsem 5,35; A. W. Bor 25,—; J. W. v.d. Dungen Bille 11,—; Mej. J. L. Droop 25,—; Mej. I. Elink-Schuurman 10,—; Mw. B. M. T. A. W. de Gee 14,—; L. C. F. de Graaff 25,—; W. A. Hesselink 25,—; A. V. Kerstens 15,—; Mw. J. Ch. Liefstingh-Weekhout 24,—; Ronald Lindgreen 25,—; F. Lettinga 25,—; J. B. Loveriks 10,—; Mw. M. C. O. Monod de Froideville 9,—; M. E. Marsman 7,—; Mw. C. K. Middelaer 25,—; Mw. J. W. Meuleman-de Wit 36,—; Mw. B. M Naberman 7,50; N.N. 100,—; L. F. Ost 10,—; Mej. A. H. Overdijkink 20,—; Mw. J. A. E. v. Oortmerssen 5,—; Dr. J. W. Pfaeltzer 30,—; E. W. Portier 7,—; G. C. F. Rugebregt 24,—; Mw. B. Rolff-Schutt 75,—; Rambonnet 6,—; J. L. Schültz 3,25; Mw. R. Schenkhuizen-Lanzing 10,—; Mej. L. E. V. Simao 100,—; R. N. Soute 10,—; J. J. Schlette-Bonjer 25,—; Mw. D. M. Samuels 10,—; J. R. Samuels 6,—; Mw. Sirag-Nobel 10,—; P. Stolk 3,—; E. & H. Samethini 15,—; Mw. M Veenhuysen 40,—; G. B. Valk 14,—; H. W. Verdoorn 25,—; Mw. W. P. v. Vliet-Holland 25,—; Dr. Ir. R. R. Vierhout 62,—; Mw. H. A. Wessels-Bol 10,—; Mw. J. F. Walburg-Schmidt 14,—; Mw. M. Wouters 5,10; Mw. N. H. Wichers-Bleckmann 10,—; J. Willemsen (U.S.A.) 10,—; Mw. P. C. Zeydel 10,—; F. K. A. Fraeyhoven 10,—.

Binnengekomen in Juni 1974	*f* 1.148,45
Verkoop T.R. Tegels	„ 18,—
Totaal	*f* 1.166,45

tong tong

Opgericht en geleid door
TJALIE ROBINSON (1911 - 1974)

ONAFH. IND. TIJDSCHR. — 19e JAARG. No. 3
Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070 - 54.55.00/54.55.01 - Postgiro 6685 of A.B.N. Den Haag Rek. No. 51.56.15.730.
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie: L. Ducelle
Administratie: Th. M. A. Scheulderman
Redactie: J. H. Ritman, Ch. J. A. Manders, G. H. Bartman.

Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand
Prijs per nummer *f* 1,75. Abt. Nederl. (en E.E.G.-landen behalve Engeland) kwart. *f* 9,75, halfj. *f* 19,50; jaar *f* 39,—. Abt. Europa: jaar *f* 39,—.
Buiten Europa: jaar *f* 47,—. (zeepost)
Abt. (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 83,—; Indonesië *f* 68,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 68,—; Canada en Ver. Staten *f* 58,—; Maleisië, Singapore en India *f* 68,— Suriname en Antillen *f* 58,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD

ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN

Alle kleurenfoto's van de ceremonie van de asverstrooiing van Tjalie Robinson op Pasar Ikan zijn vanaf heden bij Tong Tong te bezichtigen.

Optreden Josephine van Gasteren UITGESTELD

De voorstelling die op 6 sept. a.s. in "Diligentia" zou plaatsvinden en waarin de actrice Josephine van Gasteren zou optreden, is geannuleerd. Zo gauw als de nieuwe datum van de voorstelling bekend is, zal dit in Tong Tong bekend gemaakt worden.

WIE WEET HET ?

Wie zou de Heer A. G. O. Smitsendonk, p/a Koeriersdienst B.Z., Casuariestraat 16, Den Haag, kunnen helpen aan de tekst van een lied, dat op school in Indië vaak werd gezongen en dat als volgt begint:
"Daar onder die oude waringin......"

Wegens sterk gestegen papierprijzen

per 1 Augustus verhoogd:

De Piekerans van een straatslijper	f 13,50
Anak Kompenie	f 5,25
Je lah je kripoet	f 4,50

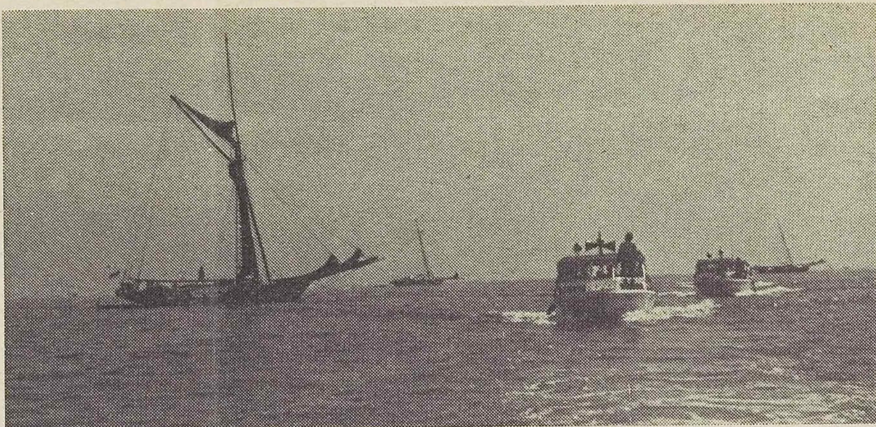
We hebben deze verhoging zo lang mogelijk tegengehouden maar moeten er nu wel aan!

Op 31 juli 1974 is in Utrecht plotseling in alle rust van ons heengegaan, onze lieve zorgzame moeder, behuwd-, groot- en overgrootmoeder in de ouderdom van 82 jaar

JOHANNA SCHMIDT

weduwe van
Willem Frederik Davies
(oud-Padanger)

Namens de familie
T. Davies, Velp

TJALIE'S THUISREIS

Natuurlijk hebben we het vaak over "doodgaan" gehad, maar nooit heb ik Tjalie zover kunnen krijgen dat hij zei wáár hij begraven wilde worden. Of gecremeerd. "We weten immers toch nooit waar we zullen sterven," meende hij aarzelend. De laatste tijd wist hij het wel en misschien praatten we er daarom nog minder over. Allebei wisten we van elkaar dat we droomden van een plekje grond in Indonesië, in een kamponghuisje. Bij een kali. We zagen dat ideale plekje eens bij Bogor. "Hier nog een paar jaar leven, hier sterven en begraven worden. Vergaan in vruchtbare aarde, onze lichamen herlevend in nieuwe spruiten van de tales of de pisang. Dat is goed."
Het stukje grond in Bogor is natuurlijk een droom gebleven. Die nacht van 23 April toen de heer Ouwejan van "Inget mati" de crematie kwam bespreken, wist ik dat ik Tjalie's verlangen uitsprak toen ik vroeg de as uit te strooien op Pasar Ikan, Sunda Kelapa. De plaats waar Tjalie als Jan Boon zoveel uren van zijn jonge leven heeft rondgedobberd om te vissen, te praten met eenvoudige vissers, te filosoferen. Daar waar zijn prachtige verhaal "De indringster" ontstond.
Tjalie's urn is alleen gegaan. Ik heb getwijfeld mee te gaan, maar instinctief heb ik gevoeld dat hij deze reis alleen moest maken. Dat ik moest blijven waar Tjalie geleefd en gewerkt heeft voor wat hem het liefst was: Tong-Tong. Omdat ik wilde zijn, daar waar zijn hart niet opgehouden heeft te kloppen voor U. Rogier en talrijke van zijn beste vrienden hebben hem op die laatste tocht naar de zee vergezeld. Er is weinig in ons leven geweest dat we niet samen beslist en gewild hebben. Ik weet dat deze beslissing die ik alleen moest nemen ook de zijne is geweest. Het overbrengen van de urn naar Indonesië is geen eenvoudige zaak geweest. De mens heeft nu eenmaal de gewoonte van de eenvoudigste zaak een ingewikkelde bureaucratische affaire te maken.
Dank aan Rogier, aan Hoegeng en Merie, aan Koes en Joop Soetjahjo, aan al die vrienden die met zoveel liefde, vriendschap en hormat Tjalie's laatste tocht naar Pasar Ikan tot een zeldzame gebeurtenis hebben gemaakt.

Lilian

(zie verder volgende pagina's)

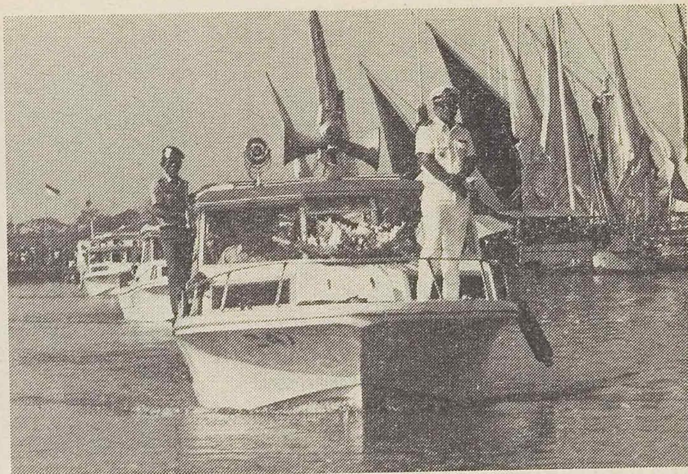
Aan Mevrouw H.M.B.

Naar aanleiding van Uw gedichtje "Tjalie Robinson" in T.T. no. 2, pag 16, ontvingen wij de volgende reactie:
"Sinds onze capitulatie heb ik in het bestuur gezeten van (ik ben de naam vergeten) waar ook Tjalie een plaats in had. Ik heb Tjalie altijd bewonderd en respect voor hem gehad. Niet om z'n kundigheden, maar om z'n karakter. Vooral na de laatste regels van Uw gedicht "wij hopen je weer eens te mogen ontmoeten, dat doet onze smart om je heengaan, verzoeten" onderschrijf ik deze zin ten volle.
Ik hoop mijn sobat met U nog eens weer te ontmoeten."

Jhr. H. C. W. Gockinga

Eenvoudig maar sfeervol was de omgeving in huize Hoegeng waar Tjalie's urn de dagen voor de verstrooing stond. Manden vol melatie en rozeblaadjes vulden het vertrek met een zachte geur.

Het vertrek op 31 Juli. Een heldere, zonnige dag met een rimpelloze zee. 7 speedboten van de waterpolitie brachten gasten 5 mijl buitengaats. Voorop de urn.

TJALIE'S THUISKOMST

"Wat weet je af van het leven van een heer?" vroeg ik. "Ik weet er niets van af," gaf ze toe, "maar het moet zijn als - als gecondenseerde zoete melk." "Vergeet nooit de dode mieren in deze melk", zei ik, "die zouden leven in het waardeloze gras. Wie leeft in kunstmatige melk, sterft van verlangen naar gras."

Vincent Mahieu - "De Indringster" uit TJOEK

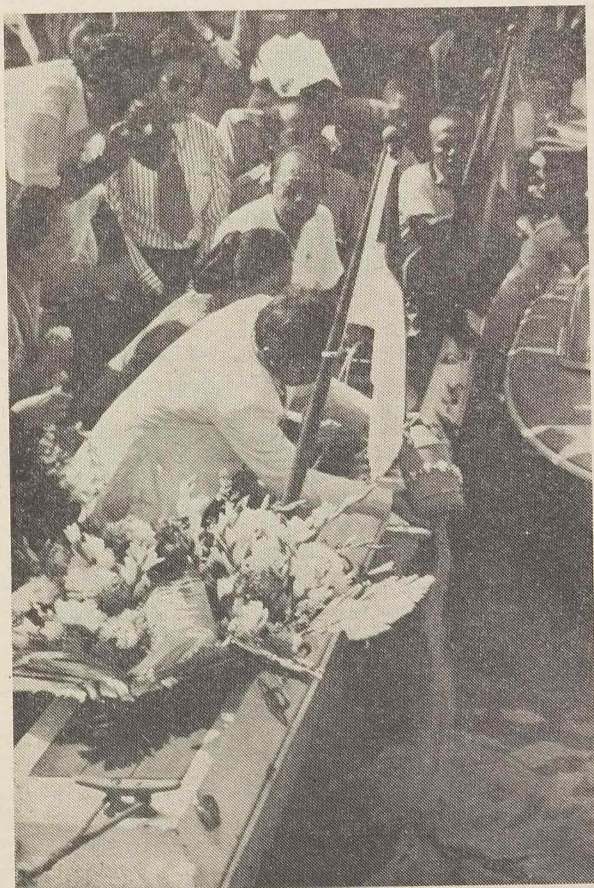
Dat "men" in het buitenland vaak meer gewaardeerd wordt dan in eigen land is een veel gehoorde opmerking. En ik kreeg ook beslist dat gevoel toen ik hier in Indonesië de belangstelling en medewerking meemaakte bij het verstrooien van Tjalie's as.

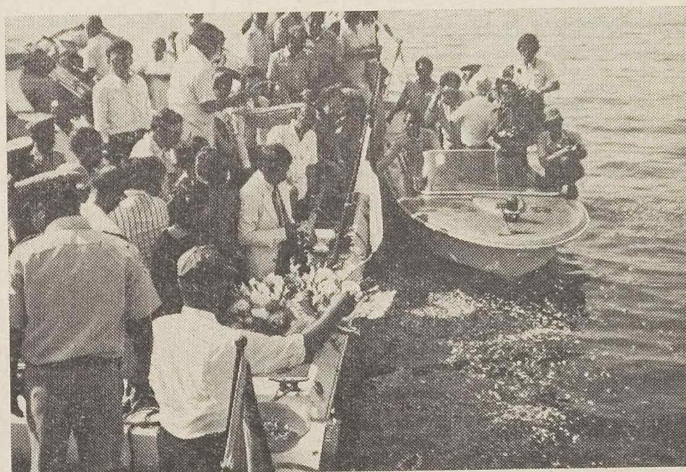
Het was in één woord ONGELOOFLIJK ! !

Op een enkel gevalletje na, hebben we de meest fantastische hulp gehad, van iedereen, van alle ministeries, instanties en departementen, kwamen uitgebreid in de pers, zowat elke dag op de radio, het Pasar Ikan-gebeuren zelf kwam uitgebreid in het TV-nieuws van 's avonds 8 uur, nou ja, U kunt het eigenlijk zo gek niet denken of we hebben het wel gehad.

En het zal allemaal wel niet zo gegaan zijn als Tjalie-zelf het gewenst zou hebben......!

De start van alles was wat moeilijk. Het was nl. nog nooit voorgekomen in de geschiedenis van Indonesië dat een Nederlands Onderdaan, geboren in Holland, gestorven in Holland, gecremeerd in Holland, daarna zijn as verstrooid wilde hebben in Indonesië...... Tjalie is en blijft dus een "uniek geval"! Maar laat ik, voor ik verder ga, in de

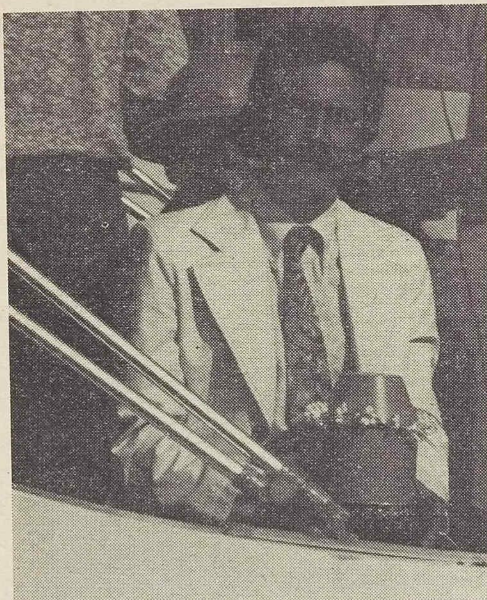

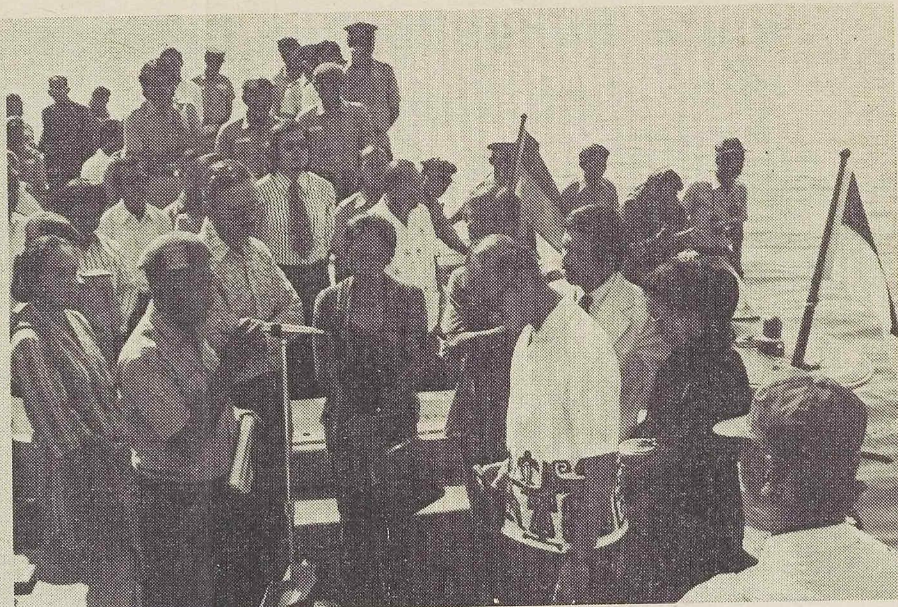
Eerst nog wat moeilijkheden door een te kleine opening van de urn, maar toen kon de as vrijelijk in zee stromen.

"Maar soms verruitelt al die blije
drukte in een landtong aan een
haf van stilte.
Dan staat daar de ontdane schim van Ril te
schreien
Om de "Rommeling en Stof"......

en duizenden rozenblaadjes en melaties volgen de as en delen hun geur mede aan het water......
"een tulen schaduw brengt een laatste groet"

Rogier met de urn op een gouden blaadje omringd met versgeplukte melaties

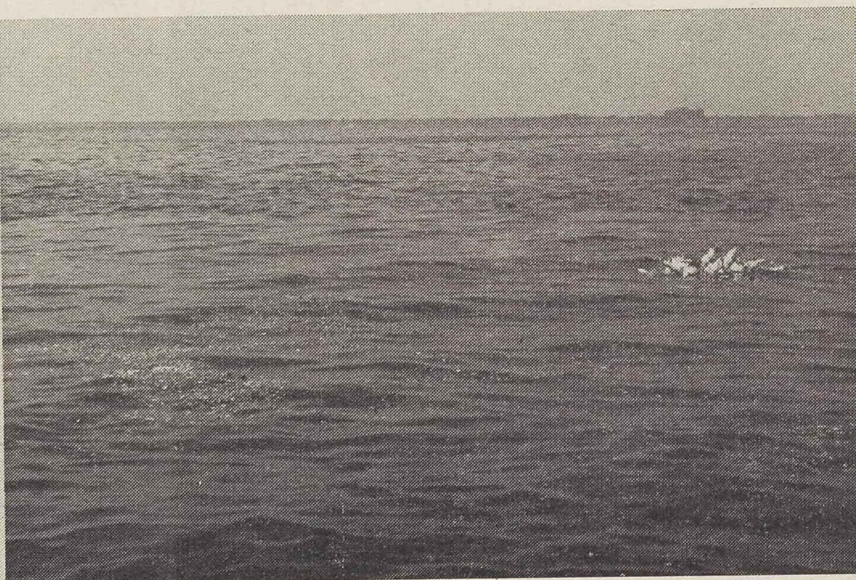

Op de plaats van bestemming namen verscheidene vrienden en autoriteiten het woord

allereerste plaats onze grootste dank zeggen aan de fam. Hoegeng, die werkelijk tijd noch moeite gespaard hebben om alles tot in de puntjes te regelen.
Ik kan niet anders zeggen dat het zonder hun hulp nooit zó zou zijn als nu gebeurde! Nogmaals vanaf deze plaats: Seribu kali terimah kasi banjak! Vergeleken met dát alles was de behandeling van de KLM op z'n zachtst gezegd povertjes. Op dinsdag, 23 juli, kwam de urn op het (nieuwe) vliegveld HALIM aan. We, dat waren de begrafenisonderneming Bunga Kamboja, de fam. Hoegeng, de heer Margono Hadikusumo, Mevr. Dr. Azis Saleh en ik, mochten met een grote wagen van Bunga Kamboja tot vlakbij de landingsplaats rijden. We dachten, toen het vliegtuig eenmaal stilstond, dat er minstens een stewardess naar buiten zou stappen om ons plechtig de urn te overhandigen. Niets van dit al......!
Men wist zelfs nergens van! Na even heen en weer gepraat te hebben, vroeg men ons of we dan snel even naar de andere kant van de plane zouden willen lopen. Omdat het wel eens bij de afdeling bagage zou kunnen zitten...! Nou ja...... vooruit dan maar. We spoedden ons naar de andere kant en stelden ons op bij de "glijbaan-voor-vracht". Zagen een 100-tal koffers en pakketten naar beneden glijden maar geen spoor van de urn.
Bagagelijsten werden naarstig nagechecked en ja hoor, er was een pakje van Crematorium Ockenburg bij geweest. Of we dan zelf even op die kleine bagagewagentjes wilden zoeken? Tante Merie Hoegeng zag het meteen staan, helemaal vooraan en aan de buitenkant. Het was een heel gewoon pakje, in bruin pakpapier...... Aan de zijkant een klein stempeltje "Crematorium Ockenburg/Den Haag" en op de bovenkant een groot etiket van de KLM. Met behalve in flinke hanepoten het vracht- en flightnummer ook nog de slogan: KLM-CARGO for greater profits.
Toen maar snel ingestapt en naar het huis van de Hoegengs gereden. Daar had Tante Merie al een kamer ingericht als "rouwkamer". Daar stond de urn een week lang opgesteld en konden vrienden en kennissen afscheid nemen van Tjalie.
Via Radio El Shinta, het station van de Hawaiian Seniors van Pak Hoegeng,

vervolg op pagina 22

Bapak Margono Djojohadisoemo en Merie Hoegeng, twee mensen die Tjalie heel na aan het hart lagen werpen een laatste blik op de plek van bloemblaadjes en de fel-wit afstekende familiekrans op het water.
"Slechts voor blijvers is de rouw, Maar Ril is met zijn paarlemoeren prauw aan Marsman's zij, de openbliksemende firmamenten in gevaren."

Zwarte Kunst In Oud Batavia

Door Dr. H. J. de Graaf

Toen ik destijds met de befaamde Reisvereniging "Dai Nippon" door Java zwierf welke vierjarige tocht een achttal keren onderbroken werd binnen met prikkeldraad omzoomde vacantieoorden, waar men enige maanden van het beroemde Asia-Raja-menu kon genieten, heb ik mij toch zo veel mogelijk met mijn hobby, de geschiedenis van Java, in de ruimste zin des woords, onledig gehouden.

In mijn eerste pleisterplaats, het Ondaatje kamp te Sooerabaja had ik zelfs nog een paar boeken tot mijn beschikking, n.l. een beknopte, driedelige Valentijn en de eveneens driedelige "Bouwstoffen voor de geschiedenis der Protestantse Kerk in Nederlandsch-Indië". Aangezien ik toen een licht administratief baantje had, dat mij maar een kwartiertje tikwerk per dag bezorgde, heb ik uit die zes dikke delen heel wat notities gemaakt, die ik tot in mijn derde kamp, Tjimahi, heb kunnen meeslepen. Toen we echter onze plezierreis over Java zouden voortzetten, dorst ik mijn aantekeningen, die tot een heel pak waren aangegroeid, niet verder mee te zeulen en besloot ze te begraven. Ik vond een leeg beschuitblik, stopte de papiermassa er in, pakte alles nog eens goed in en de laatste nacht van ons verblijf in ons derde lustoord begroef ik het pak bij een emper van een barak, ...op hoop van zegen!

Toen de Jap op 15 aug. 1945 zijn vacantietocht staakte, wist ik enige weken later per militair voertuig uit ons laatste hotel in Bandoeng naar Tjimahi te komen, kon de plek van de "schat" terug vinden, en ging graven. Mijn hart klopte vol verwachting, maar ik vond het koekblik terug. Helaas hadden de sluwe rajaps toch nog een gaatje in mijn blik gevonden en daar binnen enige verwoesting aangericht, gelukkig niet al te ernstig. Slechts een artikel over Japans oudste geschiedenis, waarover ik in Tjimahi voor de artsen eens een voordrachtje had gehouden, was geheel opgevreten, de rest was hier en daar beschadigd. Ik had daarom geen dag later moeten komen. Toen ik met mijn besmeurd pak het kamp verliet, vertoonden de daar rondhangende Indonesiërs, die wellicht dachten dat ik goud of zilver opgedolven had, enige ongezonde belangstelling, maar toen ik zei dat het kertas toewa sadja was, lieten ze me met rust. In Batavia heb ik mijn populaire verhalen over Indische geschiedenis kunnen uitwerken tot een Geschiedenis van Indonesië, die nu uitverkocht is. Maar verder heb ik nog een hele portefeuille aantekeningen op sterk gebruind papier over de lotgevallen van de z.g. Indische Kerk.

Het zijn vnl. gegevens uit het werk van de brave ds. Mooy Deze kreeg n.l. van ons Gouvernement de opdracht om de lotgevallen der Protestantse Kerk in Nederlandsch-Indië te beschrijven. Nadat hij één deel voltooid had, dat vooral over de Kerk in de Molukken ging, kwam hij tot de overtuiging, dat het toch eigenlijk beter was eerst eens de "Notulenboeken" van de Bataviase Kerkeraad uit te geven, omdat die Kerkeraad, behalve met de Christelijke Gemeente aan de Tji Liwoeng, zich ook bemoeide met alle kerkelijke aangelegenheden daar buiten, van Kaapstad tot Ambon. Beginnende bij de kerk van Jan Pietersz. Coen kwam ds. Mooy tot het jaar 1691, drie zware delen, en hij had reeds materiaal voor een vierde deel, toen de grote Crisis kwam, die aan vele aangename en nuttige dingen een plotseling einde zou maken. Zijn weduwe heeft mij omstreeks 1948 dat materiaal geschonken, maar omdat ik het thuis niet veilig genoeg vond, heb ik het aan het Kon. Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde gegeven, waar het nu op de 4e verdieping van een torenhuis van beton, glas en staal goed bewaard is. Uit de geredde papiermassa van het kamp Tjimahi denk ik nu een en ander te vertellen, n.l. uit de "Kerkelicke Handelingen des Kerckenraeds van Batavia". Men late zich niet door het woord **Kerkeraad** afschrikken. Vooreerst is het iets zéér bijzonders, wanneer de Kerkeraadsnotulen van een "Gereformeerde Gemeente" zijn uitgegeven. Ik geloof niet, dat dit ooit in ons land gebeurd is, doch in Batavia is dit nu wèl geschied, en wel geen dag te laat, anders hadden het ongedierte en de tropische vochtigheid er wel korte metten mee gemaakt. Het is een uiterst moeizaam werk voor ds. Mooij geweest, om nog iets van de bruine soms verbleekte, in stukken uiteenvallende bladen terecht te brengen. Hier en daar zijn ook leemten in de tekst...... Wij mogen daarom erg blij zijn, dat onze predikant deze documenten voor het nageslacht heeft gered. Maar nu de inhoud. Deze gaat heus niet altijd over theologisch geharrewar of streng toezicht op de "goede zeden", dus niet dansen, niet drinken, geen overspel plegen en andere leuke dingen. Natuurlijk komen deze zaken wel eens ter sprake, vooral wanneer de tijd der Avondmaalsviering naderde (vier maal per jaar). Dan diende nagegaan te worden, wie zich door bepaalde zonden de deelneming aan 's Heren Tafel onwaardig had gemaakt. En dat waren er nog al wat! Ook de Hoge Regering in het Kasteel vond dat opperbest, want terwijl de Heren van Justitie niet te vergeefs het zwaard hanteerden en de zware misdrijven tuchtigden met geselen, brandmerken, galg en rad, liet zij gaarne aan de Eerwaarde Kerkeraad de taak over, om op de kleine slakjes zout te strooien. Het was toentertijd helemaal geen "allesmag-maatschappij", die we thans beleven. Er werd ernstig gestreefd naar het bijkans onbereikbare ideaal ener voorbeeldige samenleving, waarbij de Christelijke deugden moesten uitstralen in een Moslims-heidense duisternis van Javanen en Chinezen. Daar was iedere "Europees" het roerend over eens, ook al kneep menigeen de kat in donker, maar...... huichelarij komt niet enkel bij het Christendom voor, doch wordt overal aangetroffen, waar de samenleving een strak gedragspatroon heeft aanvaard, b.v. bij onze Communistische vrienden. Maar door dit gestage toezicht op de kerkleden zien wij regelmatig talloze schilderachtige figuren uit donker Batavia voor de groene Tafel der Wel-Eerwaarde Heren verschijnen, om daar hun **Krijtende zonden** te belijden. Zij kregen dan een min of meer strenge vermaning of werden een tijd lang van de Avondmaalstafel geweerd - meer kon de Kerkeraad niet doen.

Daardoor krijgt men uit deze Notulen soms de indruk dat de kerkelijke gemeente van Batavia slechts uit levenslustige zondaren en fatsoensrakkers zou hebben bestaan. Dit is echter een euvel, dat aan de ganse Kerkhistorie kleeft. Het lijvige boek der kerkelijke historie vult meer bladzijden met de wandaden van dogmatische schep-

Het stadhuisplein in oud-Batavia. Rechts ziet men de Grote Hollandse Kerk, waarvan de Kerkeraad zich in Compagniestijd o.a. bezig hield met de in dit artikel besproken zaken. Op de achtergrond het stadhuis.

slijpers, fanatieke ketterjagers, schandelijke huichelaars enz. dan met brave mensen, stille vromen en zelfs martelaars. De grote massa, die weinig of niets op haar kerfstok had, komt in de Bataviase kerkeraadsnotulen slechts zelden voor

In elk geval levert de consistoriekamer van Batavia's Grote Kerk een vaak boeiend, een enkele maal zelfs een vermakelijk schouwspel op.

Thans wilde ik het hebben over een bepaald soort vergrijpen, die speciaal in de tropen welig schijnen te tieren, n.l. die tot het "bijgeloof" gerekend worden. Dit nu is een hachelijke onderwerp, want wat is nu eigenlijk bijgeloof. Uit de tijd, toen ik vele "Inlandse" leerlingen onze taal en de geschiedenis poogde bij te brengen, herinner ik mij, dat zij allen als één man fel tegen "bijgeloof" waren, maar... de wonderlijke zaken die zij mij zelfs in hun opstellen toevertrouwden, waren de zuivere waarheid, ècht gebeurd. Zij zelf of hun ouders, of een oom had het werkelijk gezien of gehoord! Daarom laat ik in ons geval de definitie van "bijgeloof" maar aan de Eerwaarde Kerkeraad van Batavia over.

Ik behoef U niet te vertellen, dat bij de kleine "orang Betawi" de "superstitiën" welig tierden, ook al waren de er het nauwst bij betrokkenen weinig genegen om er de hoge heren veel over te vertellen. Daarom viel dit soort van zonden minder sterk op dan dobbelen, vloeken, vechten, schelden, concubinaat en kerkverzuim. Maar toch kwam een enkele maal dit soort van "afgoderij" aan het licht; men moest er erg in ds. Mooij's dikke boeken naar zoeken.

Zo werd in 1688 aan Andreza Jansz "om haar gepleegde **duivelarijen** (stille kracht, goena goena?) en bedriegelijke handel (=gedrag) het H. Avondmaal ontzegd. Zelfs de **Snijder** (kleermaker) van zijne Edele de G.G., Jacob de Herder gaf "enigszins (aan) de toverije in zijn huis geloof". Zo lang hij "in dit bijgeloof continueert" krijgt hij dezelfde straf als onze Andreza Jansz. Jacob bleek onverbeterlijk. Een jaar later was hij nog steeds met zijn "oude superstitie van Toverije ingenomen". Zelfs verzwaarde hij zijn schuld door al te vrolijk te wezen met **"manke Marij"**. Deze uitgelatenheid zal hij daarom niet op de dansvloer hebben uitgeleefd. Het dansen komt trouwens in het Batavia der 17e eeuw nog weinig voor. Dat zou in de volgende wel anders worden.

Slechts zelden worden wij over vorm of inhoud van het bijgeloof of de toverije ingelicht. Meestal betreft het dan het **voorspellen van de toekomst.**

Zo zou in 1625 de aanstaande vrouw van de kapitein der "Japonnesen", met wie hij reeds in concubinaat leefde (de Compagnie had destijds nog Japanse huursoldaten, hetgeen de Japanse Regering later verbood), een zekere Barbara, weduwe van wijlen sinjeur Philips van der Werve, naast andere fouten, een sterke genegenheid tot **"wichelarie"** vertoond hebben, reden waarom het "verloofde" paartje voor de Kerkeraad werd gedaagd.

Uitvoerig zijn de Kerkeraadsnotulen over een juffrouw van Seelst (juffrouw was destijds vrij aanzienlijk, geen volksvrouw). Deze dame zou zich "zeer schandelijk vergrepen hebben in een zeer **schrikkelijke afgoderij**", n.l. door in 1655 een **"Duivels-bander** en **heidens waarzegger"** in de arm te nemen. Zij had **"beruchte wichelarie** gepleegd bij zeker **swart** (dus wel een Voor-Indiër) over het "wedervaren van haar man", die waarschijnlijk een zeeman was. Zij had geinformeerd naar de afloop "van de Reize haars mans" en "naar zijn **einde** onderzocht" (wou ze van hem af?). Dit lijkt inderdaad heel ernstig! In het oude Rome gold het eertijds als Majesteitsschennis, wanneer men naar de gezondheid van de Keizer bij waarzeggers informeerde. De Kerkeraad was over deze misdaad enigszins geschokt en besloot de zaak grondig te onderzoeken.

Zeven weken later maakte ds. Teschemacher (geboortig uit Elberfeld), die er op uitgezonden was, bekend, van een slavin van Juffr. v. Seelst gehoord te hebben, dat "haar Lijfvrouw bij een **waarzegger"**, in haar tegenwoordigheid en in die van een Hollandse buurvrouw, "naar haar mans wedervaren en dood" onderzoek gedaan had.

Dus werd juffr. van Seelst voor de Kerkeraad gedaagd, doch zij bleek niet op haar mondje te zijn gevallen. Met "vele woorden" verklaarde zij zich onschuldig, protesteerde, dat haar daarmede het grootste onrecht werd aangedaan. Hiervan onder de indruk besloten de Eerwaarde Heren de zaak nogmaals door enige aanzienlijke heren, w.o. de baljuw, te laten onderzoeken. En ziet, de berg baarde een muisje en de zaak liep met een sisser af. Doch het feit der beschuldiging bewijst, dat men zulke waarzeggerij in Oud Batavia mogelijk achtte, en dat zij zal zijn voorgekomen.

Niet slechts Voor-Indiërs, doch ook Chinezen maakten zich aan waarzeggen schuldig, en wel bij wijze van beroep. In 1643 signaleerde de diaken Monsr. Coolsaedt "enige Chinezen, dewelke **professie** maken van **waarzeggen."** De Kerkeraad vond dit zo erg, dat zij zelfs de Gouverneur-Generaal er over aansprak, de grote Anthonio Van Diemen. Zijn Edele zegde toe er voor te zullen zorgen, dat dergelijke bedriegers niet meer zouden toegelaten worden. Wat de reeds aanwezige boosdoeners betreft, tegen hen zou hij aan de Dienaren der Justitie orders geven. Veel geholpen zal het niet hebben, gezien de sluwe aard der Chinezen. Tot in onze dagen maakten niet slechts Voor-Indische doch ook Chinese toekomstvoorspellers Batavia's wegen onveilig. Waren het van die slimmerikken, welke de Heer J. Moerman Jzn. beschrijft op blz. 79 van zijn "In en om de Chineesche Kamp": De Chinese waarzegger heeft altijd een aankondiging op rood papier bij zich, waarop in Chinese karakters zijn bekwaamheden staan vermeld. Nimmer ontbreekt aan zijn uitrusting een vogelkooi waarin een glatik; dit vogeltje moet uit zijn bundel papiertjes er één trekken, na lezing waarvan de waarzegger zijn relaas aanvangt. Ontelbare malen worden deze wichelaars geraadpleegd en ze gaan in den loop der jaren beschikken over een grote mate van gelaats- en menschenkennis......"

lees verder pagina 9

Bezoek aan historische plaatsen in Atjeh in april 1974

Hieronder vervolgen wij de serie artikelen van de hand van kol. b.d. K.N.I.L. J. H. J. Brendgen over de historische plaatsen in Atjeh, waaraan de schrijver onlangs een bezoek bracht. - Red.

*

Van Banda Aceh (Kutaradja) werd via Seulimeun, Sigli en Lam Meulo (Kota Bakti) per jeep gereden in de richting Tangse.

Marechaussée Bank

Op 12 km. van Tangse arriveerden wij in de Beuniëb kloof (beuniëb = val), alwaar rechts van de weg (W.) de Marechaussée-bank nog steeds aanwezig is, zij het ook beschadigd.

Deze bank staat bij de bevolking nog bekend als "rambong marsosé" omdat er vroeger naast de bank een grote rambongboom (een soort waringin) stond, die is omgevallen of omgekapt. De inscriptie is verdwenen.

Bij de kloof van Beuniëb zijn vele gevechten geleverd, en het terrein leent er zich ook voor. Links en rechts van de weg verheffen zich op korte afstand steile bergen, waardoor men bij een opmars als het ware automatisch in een val loopt.

Bij een poging in 1898 om Tangse te bereiken, stootte de Luit. Kol. H. G. Willems hier het hoofd. Niet lang daarna werd deze actie herhaald, maar nu onder leiding van Van Heutsz.

Het doel was:

1e. achtervolging van Teuku Umar.

2e. herstel van ons prestige naar aanleiding van de eerste mislukte tocht.

Van Heutsz liet bij Beuniëb aangekomen de kloof omtrekken door de marechaussee's de steile helling van het gebergte rechts van de weg te doen beklimmen, waarna de waterscheiding werd bereikt, en afgedaald werd in de Tangse vallei.

Teuku Umar vluchtte naar Atjeh's Westkust, alwaar hij 11 februari 1899 in hinderlaag viel. (bij Meulaboh)

Tiro Teungku's.

Wij reden door naar Tangse (ruim 600 m. boven zeeniveau) en begaven ons naar gampong Poelo Mesdjid, alwaar zich de graven bevinden van de laatsten der door de Luit. H. J. Schmidt op de Gng. Halimun achtervolgde Tiro Teungku's.

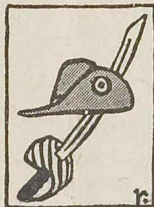
De drie graven zijn beschut door een z.g. "kandang", een gebouwtje van eenvoudig materiaal vervaardigd ter beschutting der graven.

Hier liggen:

1. Teungku Tjhik Uleë Tutu.
2. Teungku Tjhik Majét.
3. Teungku Ma'ad.

Zie het Epos der Tiro Teungku's (Du Croo, Zentgraaff).

Als enige overgeblevene der Tiro Teungku's hield zich nog in het oerwoud op: de jonge Teungku Ma'ad di

Toro, kleinzoon van de grote Sjech Saman.

Als laatste poging om de jongeling te bewegen zich te melden, wendde Schmidt zich tot een tante van de jonge zwerver. Deze wilde het proberen en verdween het bos in.

Enige dagen later kwam zij terug en meldde: "Hana jalan, Tuan". Dji haro' keu sjahid lageë koe djih." (er is geen oplossing, mijnheer. Hij wil graag sjahid (geloofsgetuige) worden evenals zijn vader.)

Op 3 december 1911 rukten de 5e en 6e brigade onder Schmidt uit en vonden sporen, die in de richting Aloeë Bhot (aloeë = riviertje) leidden. Daar krioelde het van sporen van een kleine bende die er wilde doerian had gegeten.

Hier werden manschappen van de spits alle kanten uitgezonden, om te zien, wat de goede richting was, waarna zij successievelijk terugkeerden, behalve de vermaarde spoorzoeker Nussy.

Nussy, verscholen in de struiken op de helling hoorde een signaal van de schril klinkende tirailleurfluit en toen hij in de struiken beneden beweging zag, dacht hij dat het zijn kameraden waren.

Plotseling werden de takken opzij gebogen en een jonge slanke Atjeher met sierlijk geplooide hoofddoek en een revolver in de hand begon de helling te beklimmen.

Nussy hield zich doodstil; na de jonge Atjeher kwamen nog anderen uit het bos. Nussy schoot en trof de jonge Atjeher, die de revolver liet vallen en neerstortte. Hij richtte zich echter weer op en liep de helling af, de revolver meenemend.

Nussy's tweede schot doodde één der volgelingen. Op het geluid der schoten vlogen andere marechaussee's naar voren, bij welke actie ook de jonge, reeds gewonde Atjeher viel.

Uit de zegelring aan zijn gordel bleek, dat hij Teungku Ma'ad was, gesneuveld evenals zijn vader, die in Aneuk Galong viel in de heilige krijg.

Schmidt en zijn mannen stonden een moment eerbiedig zwijgend bij het lijk van "de zoon van zijn vader", een rechtgeaarde Atjeher, zoals de vele anderen naar wie ook de hulde en bewondering der overwinnaars uitgaan.

Toestemming werd verkregen, de eenvoudige graven binnen de "kandang" te bekijken en een foto te maken.

Toen wij allen zwijgend rond de graven geschaard stonden, en de dominerende Gunung Halimun als voorheen onbewogen op ons neerkeek, besefte ik zeker de tragiek van het hopeloze verzet dezer Tiro Teungku's; ik dacht aan hun moed en onverzettelijkheid, hun weigering zich aan de gehate "ongelovige" over te geven, maar ik dacht tevens aan het doorzettingsvermogen der marechaussee's, die de hun opgedragen taak in het onmenselijke oerwoud hadden uitgevoerd.

Maar zonder schuldgevoelens; men moet deze actie's zien in het licht van de tijd, waarin deze plaats hadden; de geschiedenis moet zijn beloop hebben, en ik geloof dat de Atjehers daar net zo over denken. Taqdir Allah of "Allah's wil geschiedde."

Zentgraaff heeft destijds voor zijn boek "Atjeh" geen toestemming verkregen dit complex te fotograferen, maar de tijden zijn veranderd.

Op advies van Tuanku Abdul Jalil, mijn begeleider, brachten wij een bezoek aan het oud-gamponghoofd Keutjhik Ben Sawang, een rijzige figuur, welke gpg. hoofd is geweest van 1915-1942. Hij wist zich alles te herinneren van de Luit. Schmidt en zijn speciale brigade's. Hij vertelde, dat sommige marechaussee's in staat waren, door het opsnuiven van water uit de rivier vast te stellen, of er bovenstrooms Atjehers aanwezig waren.

Dit is natuurlijk overdreven, maar hier spreekt wel uit het ontzag voor de bedrevenheid in het spoorzoeken van deze militairen. Het gesprek in het gezelschap werd in het Atjeh's gevoerd, en toen ik hem in deze taal een vraag stelde, antwoordde hij prompt en verwonderde zich er eerst daarna over, dat ik Atjeh's sprak.

Als Civiel bestuurder heeft Schmidt ook zijn sporen verdiend. Nog is hier bekend, dat hij de loop der Tangse rivier heeft gewijzigd, omdat de gampong steeds werd overstroomd. De rivier heeft tot op heden het beloop volgens het plan Schmidt.

's Avonds werd een bezoek gebracht aan het onderdistrictshoofd, die ons voor de avondmaaltijd had uitgenodigd. Bij het invallen der duisternis hoorde ik het bekende concert van de cicaden, hetgeen herinneringen opriep aan het z.g. "Marechaussee klokje", het tijdstip, dat het optrekken der wacht voor de komende nacht aangaf in het patrouille bivak. (de Tangse vallei is omringd door oerwoud.)

Daarna de Mess opgezocht, nl. de vroegere commandants woning die in vrij goede staat verkeert, en nog wat nagepraat, na eerst een bad genomen te hebben in de grote mandikamer met het heerlijke frisse water uit de bergen. Om een uur of elf strekten wij ons uit op ons eenvoudige nachtleger, om ons voor te bereiden op de vermoeienissen van de volgende dag.

J. H. J. Brendgen

KALIBER 22

Gelezen......

......in een boek, dat in 1940 in Amsterdam werd geschreven. Het gaat over Noord-Sumatra. Hier en daar heb ik er wat uitgelicht, opdat U mee kunt genieten.

Gamelan.

"Een gamelan is een stel Javaansche muziekinstrumenten, in hoofdzaak bestaande uit verschillende grootere en kleinere gongs en andere metalen bekkens liggend in rekken geplaatst".

Dendeng.

"Thuis liet ik van het zwijnenvlees dendeng maken (fijn gesneden lapjes vleesch met kruiden ingewreven en daarna in de felle zon eenige dagen gedroogd, zoodat het geruimen tijd kan bewaard worden".

Ajam alas.

"Boschhanen kraaiden hun hoogste lied". (Ik zou er bijgevoegd hebben: Twiet, twiet, twiet! Wiedewiet ! ! !
Ik kan me natuurlijk vergissen, maar ik meen toch in Ardjasa een nogal schor geluid opgevangen te hebben, ongeveer zó klinkend:
Kr...èèk! Kr......èèk! Kr......eèk)

Schrijvend over een collega-planter in Noord-Sumatra:
"De arme kerel, een jonge man nog, was in het geheel niet opgewassen geweest tegen de eenzaamheid en bovendien was hij geen jager, ZOODAT HIJ ZICH GEDURENDE ZIJN VERBLIJF ALDAAR UITSLUITEND HAD GEVOED MET RIJST, BOTER EN SUIKER".

En over de orang Batak:
"Een luid gejuich steeg op toen de zwartjes mijn beslissing vernamen". Overigens heeft hij het over "Batakkers". Hij weet natuurlijk niet dat Batakkers paarden zijn in de Bataklanden gefokt.

Heeft U wel eens "jonge klappertakken" gezien?

Kantjil (dwerg-edelhertje)
Nieuwe vangsten waren er door de inboorlingen niet gebracht.
Ramboetan = een behaarde Indische vrucht.
(Gelukkig maar ja dat Philishave is uitgevonden. Anders hoe deze ! ! !)

"Eindelijk verminderde de stroom larons uit het gat eenigszins, waarop Djalip met zijn teil naar de keuken verdween om daar de vleugeltjes te verwijderen en de larons te koken". (Worden larons gekookt of geroosterd?

En dan is het boek bijna uit. De schrijver gaat met de boot naar Nederland terug en als hij in Rotterdam aankomt schrijft hij: "De ontmoetingen met zwartjes waren nu ten einde en overal zag men weer de blozende, flinke koppen van de gezonde Hollandsche jongens......!"

G. H. BARTMAN

vervolg: "Zwarte Kunst in Oud-Batavia"

Vlak naast de waarzeggers liggen de **kwakzalvers** (ook vaak Chinezen), zoals men destijds alle geneesmeesters zonder Europees diploma beschouwde. Immers, deze heren pasten bij hun behandelng allerlei hocus-pocus toe. Zo was er een zekere Aracander (uit Arakan, in Birma), die beweerde ziekten te kunnen genezen door "zekere **toverijen** en **onchristelijke** maniere van doen".

Deze ongediplomeerde had zelfs een **grote aanhang!** Doch ook het ras der doekoens bleek tot in onze dagen onsterfelijk.
Werkte het "bijgeloof" meestal ondergronds, aan de dag kwam het door de openbare **bloemenoffers.** Men denke aan de bloemenmassa's, uitgestrooid op de kruispunten der wegen en op kerkhoven. Kruispunten zijn in de ogen der eenvoudigen bedenkelijke plaatsen. Ik heb jaren lang vlak bij een gewoond en onze bedienden vreesden meer dan eens voor ons leven en gezondheid.

Vandaar de veelvuldige offers op die kritieke plekken. Ook de Bataviase Kerkeraad ontgingen die offeranden niet. Zelfs merkte zij op, dat ook sommige Christenen zo ver gingen, om de **afgoden bloemen te brengen!** Daar dit een zaak was, "strekkende tot bevordering van de afgoderije en om de loop des **Evangeliums** te stuiten" werd zelfs de Gouverneur-Generaal er bij gehaald, wederom Anthonio van Diemen. Dit gedoe met bloemen viel daarom des te sterker op, aangezien het toen nog géén gebruik was om de graven der dierbare doden met bloemen te versieren. Dit is bij ons pas met de Romantiek begonnen (± 1800).
Er was echter ook veel bijgeloof, dat tegen het Christendom aanleunde, en b.v. met de Sacramenten afgoderij bedreef. Zo betreurde het de Kerkeraad in 1648, dat de Inheemsen meenden, dat de toediening van het H. Sacrament des Doops geen bezegeling was van God's trouw en liefde, maar dat het ontbreken van het Doopwater hen **"absolutelijk van hun zaligheid zou beroven".** Vermoedde de Gereformeerde Kerkeraad hier Roomse zuurdesem, binnengedrongen vanuit de Portugese hoek?

Maar er is ook bijgeloof, dat de grenzen van Oost en West overschrijdt. Zo bereikte in december 1649 de Eerwaarde Kerkeraad het gerucht, dat de schipper Arend Barentsz. Muykens zou verklaard hebben, met **geen predikant aan boord** naar het vaderland te willen navigeren. Hij zou dus met de z.g. Kerstvloot naar patria varen, maar geen dominee aan boord willen hebben. Hij zou zelfs verklaard hebben, dat als er zo'n geestelijk heer bij hem aan boord zou verschijnen, hij liever aan wal zou willen blijven. Dit is een oud, allerwegen verbreid zeemans geloof. Onze schipper echter voelde zich zelfs door het feit, dat hij daarvoor ter vergadering gedaagd werd, enigszins beledigd en beschouwde de aantijging als louter een gevolg van kwaadsprekerij. Hij eiste zelfs schriftelijke bevestiging van zijn vrijspraak door de Kerkeraad, hetgeen deze weigerde. Hij moest genoegen nemen, met hetgeen hij in de Vergadering gehoord had.

Intussen is ook dit bijgeloof een zeer taai leven beschoren geweest, in Indië maar ook ver daar buiten. Het leeft nog, al is het maar bij wijze van grap.

Notities uit vergeelde papieren (slot)

DE LAATSTE LOODJES WEGEN HET ZWAARST

door Margono Djojo Hadikusumo

Het is erg verleidelijk om in dit slottafereel D.D. zelf aan het woord te laten. Voor de authenticiteit van deze krabbels uit een vergeten tijdperk zou dat meer waarde hebben.

Voor het doel van dit geschrift is dat niet mogelijk. Ik zal daarom moeten volstaan met een resumé te geven van de twee laatste geschriften die D.D. achterliet en door hem geschreven in dezelfde maand februari 1949 te Jakarta. Dit was toen hij weder in vrijheid werd gesteld als een van de prominenten van de Republik Indonesia op instructie van de V.N. De anderen waren Soekarno, Hatta, H. Agus Salim en Soetan Sjahrir.

*

Het eerste geschrift onder de titel: "Nog het laatste avontuur niet" begon met zijn memoires bij zijn overbrenging van Suriname naar Amsterdam met het S.S. "Boissevain" op 19 juli 1946 met de overige 136 geinterneerden. Van de 146 waren er twee vermoord: Van Poelje en Ir. Raad v. Oldebarneveld, beiden N.S.B.ers. De anderen waren door ziekte en onvoldoende verzorging bezweken.
Te Amsterdam kreeg hij onderdak en liefderijke behandeling bij de Perhimpoenan Indonesia (Jan Willem Brouwersplein 27). Dat was 7 augustus 1946, een maand daarna verzocht hij via de heer J. E. Stokvis (kamerlid van de Partij van de Arbeid) om audientie bij de Minister van Overzeesche Gebiedsdelen Mr. Jonkman, ex-laatste voorzitter van de Volksraad. Hij zou bij die bewindsman zijn belangen bepleiten om naar Indonesia, zijn vaderland, teruggezonden te worden, nu hij "vrij man" was. Hij wilde zijn echtgenote terugvinden, met wie hij sedert 6 december 1941, nog te Ngawi, geen contact meer had gehad.
Hoewel hem die audientie was beloofd, was daarvan niets gekomen ondanks herinneringen per brief, telefoon via Stokvis, Prof. Logeman, tot aan zijn "illegale" inscheping op 6 december 1946.

Het bleek dat er kwade geesten op het Ministerie van Overzeesche Gebiedsdelen aan het werk waren. Blijkbaar waren de djins en de satans van de tropische gewesten overgewaaid en hadden zich verborgen gehouden bij dat Ministerie.

Van de Afdeling 7 (militaire zaken) van dat departement kwam de officiele mededeling, dat D.D. in geen geval vergund zou worden naar Indonesia terug te keren. Op zijn protesten, dat aan hem, als in Indonesia geborene het grondwettig gewaarborgd recht toekwam, niet uit zijn geboorteland te worden uitgezet, en hij derhalve thans clandestien werd geinterneerd binnen de grenzen van Nederland, werd hem medegedeeld, dat hij als de gevaarlijkste extremist werd beschouwd en nooit naar Indonesia zou worden teruggestuurd. Dat het er niet toe of af deed, hoe hij deze handelswijze van de Nederlandse staat wenste te qualificeren. Dit bleek later een grote leugen te zijn, aangezien van uit Indonesia (Lt . G.G. van Mook) tegen de terugkeer van D.D. geen bezwaren waren gemaakt.
Dit geval met D.D. herinnert mij aan een persoonlijke ervaring in omgekeerde zin.

Ik was in 1937/1938 op dat departement werkzaam als een tijdelijk gedetacheerde N.I. ambtenaar voor een bepaalde taak.
Toen na expiratie van de officiele detacheringstijd door de Minister aan de Indische Regering het voorstel werd gedaan, om mijn detachering met twee jaar te verlengen, kwam onmiddellijk een telegrafisch antwoord uit Indonesia dat ik dadelijk terug moest, daar ik niet langer kon worden gemist voor mijn werk in Indonesia.

Overigens was dat verblijf in Nederland een gelukkige periode geweest in mijn familie-leven. Ik was met mijn vrouw en ons toen nog volledig kindertal van vijf personen. De twee oudsten studerende te Rotterdam en te Leiden, de drie jongeren op andere scholen in Den Haag.

Het oorlogsgerommel in Oost-Europa was al hoorbaar in Den Haag. Twee jaar later werd Nederland onder de voet gelopen door de Germaanse horden. De Voorzienigheid had het zo bepaald. Als ik in Nederland was gebleven had ik de ellendige bezettingstijd moeten meemaken, zoals de twee oudsten Sumitro en Sukartini, die voor hun studie moesten achter blijven.

De barre hongerwinter, hout sprokkelen voor de verwarming en op fietsen zonder banden (ban mati) op zoek naar voedsel in de dorpen. Zij hebben de twee jongste broers, van wie zij te Parijs voor het laatst afscheid namen - in 1938 nog snotapen van 14 en 9 jaar - nooit meer teruggezien. Drie maanden voor hun terugkeer in Indonesia in Maart 1946 waren hun broertjes gesneuveld in Tangerang in de vrijheidstrijd van Indonesia.

Ik had in de afdeling van het Ministerie waar ik werkte een senior, die zich als een oudere broeder over mij ontfermde. Om bepaalde redenen zal ik zijn naam niet noemen. Hij en zijn vrouw deden alle moeite om ons al het mooie van Nederland te laten zien. Voor mij en mijn vrouw was dat het eerste bezoek aan dit land. Met hun eigen auto maakten wij tochten over heel het land, zodat wij in een betrekkelijk korte tijd alle provincies hebben kunnen bezoeken. Deze geste van hen hebben wij altijd gewaardeerd.

Er was echter een aspect in zijn levens houding, dat ik niet sympathiek kon vinden. Dat is de reden waarom ik zijn naam niet wens te noemen. Hij was een grote bewonderaar van Hitler en toonde vooral ook zijn antipathie tegenover het Joodse ras. Twintig jaar tevoren was hij werkzaam geweest in Indonesia en hij liet zich altijd smalend uit over de "nona's en de sinjo's", waarmede hij de Indo-Europese groep bedoelde.

Het Hitler-regiem dat hij zo bewonderde heeft hij echter niet overleefd, daar hij kort voor de bezetting van Nederland overleed. Toen mijn vrouw en ik in 1952 Nederland bezochten, hebben wij zijn weduwe opgezocht, die toen in een flat woonde in Scheveningen. Haar eigen huis in de "Vogelbuurt" in Den Haag was door de Overheid ingepikt. Blijkbaar was dit hun offer voor hun grote bewondering voor Nazi-Duitsland en voor het superieure Germaanse ras.
Toen D.D. de mededeling kreeg van het Ministerie van Overzeesche Gebiedsdelen, dat hem niet was vergund om naar Indonesia terug te gaan, voelde hij zich als een hulpeloos kind, dat voor een gesloten deur stond.
Zonder geldmiddelen, daarbij volkomen blind en pas genezen van een longontsteking, pijnigde hij zich de hersens hoe en op welke wijze hij clandestien met het schip kon meegaan, dat de eerste groep geinterneerden zou vervoeren.

De voorbereidingen daartoe waren al weken te voren genomen, er was geen tijd te verliezen. Het clubgebouw van de Perhimpunan Indonesia zou worden gesloten. Een vriend, de heer Abidin Soedjono die werkzaam was bij de Nederlandse bank beloofde hem wel gastvrij onderdak, maar dat was even ver van zijn doel.

Maar als de nood het hoogst is, is de redding nabij, zegt men. Inderdaad

kwam er redding die ik zelf als een mirakel beschouw. Men moet het mij ten goede houden, dat ik als Javaan, groot gebracht in een orthodox-Javaanse omgeving, in hetgeen zich daarop in het leven van D.D. zou afspelen, alleen kon zien de beschikking van Hoger Hand, de liefderijke bestiering van "Allah kang Rahman Rachim" (God, de barmhartigheid en goedertierendheid).
Op 5 december 1946 was het ogenblik daar, dat de 252 leden van het Indonesische convooi, hun bagage etc, voor inlading te Rotterdam gereed moesten hebben. Voor degenen, die te Amsterdam woonden, was een vrachtauto ter beschikking gesteld. De truck zou in de vroege morgen van de 6de december de lading ophalen en naar het M.S. "Weltevreden" aan de kade te Rotterdam transporteren. Die avond namen vele vrienden afscheid van D.D. Hij had zich er in moeten schikken achter te blijven.
Die avond kwam ook Ir. Joopie Radjiman van Wageningen, die ook met het convooi mee zou gaan. Zijn valies met de reispapieren waren zelfs al vooruitgezonden naar Rotterdam. Op het laatste moment had hij geen zin om mee te gaan, blijkbaar vanwege zijn gezondheid. Toen nam D.D. de gelegenheid te baat om Joopie Radjiman te vragen zijn reispapieren aan hem af te staan, hetgeen werd ingewilligd. De moeilijkheid was echter dat die papieren in het valies waren, dat reeds naar Rotterdam was gezonden. Aan de leider van het convooi van de Indonesiërs, de heer Rachmat Kusumobroto werd vanuit Amsterdam getelegrafeerd om het valies van Joopie Radjiman op zij te houden. D.D. zou het valies komen halen per taxi vanuit Amsterdam in gezelschap van Abidin Soedjono.
De volgende gebeurtenissen voltrokken zich als een snel-film. Vooreerst het grootste wonder, dat zich in D.D.'s leven voordeed. De psychische blokkade, die zijn blindheid gedurende vijf jaar had veroorzaakt was met één slag verdwenen, zoals zij op 14 maart 1941 met één klap was ingetreden. Tegen zijn vriend Abidin Soedjono zei hij: "God, Abidin, ik kan weer zien, ik kan weer zien!" Hij omhelsde hem en gaf zijn vreugde-tranen de vrije loop.
De oog-specialisten die hem hadden behandeld, (Dr. Ouwejan te Magelang, Dr. Naar in Suriname en Dr. Soewarno, een oud-vriend van D.D. uit de Dr. Djawa-schooljaren, die zich later in Nederland vestigde aan de Laan v. Meerdervoort te Den Haag) waren van oordeel, dat de blindheid was veroorzaakt door psychische omstandigheden en ook alleen psychisch kon worden behandeld.
Zo was het dat de kans om met Joopie Radjiman's papieren mee te kunnen gaan met het convooi naar Indonesia, hem de vreugde-schok had gegeven, die hem zijn gezichtsvermogen teruggaf.
Joopie Radjiman was een zoon van de bekende Dr. Radjiman Wediodiningrat van Solo, die ook een oud-vriend was van D.D. Joopi Radjiman, landbouwingenieur, afgestudeerd te Wageningen, stierf kort daarop na het vertrek van D.D. De vader, die ook al een tiental jaren niet meer in ons midden is, had Joopi nooit meer teruggezien.

UITGEPERST KLAPPERWATER ?

Op mijn vraag wat dit is kreeg ik van een Tong-Tong abonnee het volgende antwoord:
"Na Uw verhaal (Tong-Tong No. 24) "Groot Eet" gelezen te hebben vraagt U wat uitgeperst klapperwater is. Volgens mij is dat santen. Fijngemalen klapper geweekt in water en die geweekte klapper beetje bij beetje uitknijpen en dat is nu de santen of uitgeperst klapperwater. Snapt U het.
Ik heb heel erg om Uw verhaal Groot Eet (11) moeten lachen, ik kwam haast niet meer bij, ik bleef er zowat in.
Dus nu weet U in ieder geval wat uitgeperst klapperwater is (de gemalen cocos wordt tussen de toppen van de vingers uitgeknepen).

Tong-Tong abonnee.

Bedankt lieve mevrouw. Ik weet nu tenminste wat uitgeperst klapperwater is. Ook hartelijk bedankt voor Uw lach. Hiermee heeft U me werkelijk zeer ruim beloond.

G. H. BARTMAN

DE VLEGEL

In het pas ontvangen boek "Vaarwel..." las ik o.m. de woorden van ex G.G. de Jonge, dat hij zich gedurende zijn gehele ambtsperiode steeds náást zijn positie voelde staan.
Dáárom dus en opeens beleefde ik het weer.
Ik woonde en werkte toen in Buitenzorg, dicht bij zijn paleis. Vanuit ons erf konden wij de damhertjes in de paleistuin zien en uit het raam van mijn afdeling had ik de koelte van en een prachtig gezicht op 's Lands Plantentuin! 7 uur 's morgens begon mijn kantoor; om half 7 wandelde ik er heen, dwars door 's Lands Pl. Tuin, genietend van het ochtendgloren. Maar zo óók onze G.G. Hij begon ook met een wandeling. Deze keer via hoofd-uitgang, grote weg, richting Dept. L.N.H. Lang was hij en hij maakte grote stappen. Ik had hem niet in de gaten. Hij haalde mij in en was me al een paar stappen voorbij, toen hij ineens inhield en weer naast mij kwam, zijn stappen naar de mijne geregeld. Nu loop ik altijd dubbeltjes te zoeken, zoals men het noemt en vond het maar brutaal, dat iemand ongevraagd naast me kwam kuieren. Ik leek erg klein naast hem; was het ook en met een ruk naar boven van mijn hoofd siste ik: "Brutale vlegel!" en haaste mij in de eerste kleine ingang van de Tuin. Hij bleef op de hoofdweg dezelfde richting gaan, kaarsrecht en met grote stappen.
Hij was dus eerder bij de 2e hoofdingang, tegenover de Algemene Secretarie, waar een paar heren stonden te praten.
Opeens zag ik die heren hun toppies afnemen voor die lange man, terwijl deze de ingang binnenliep. Ik schrok me een motje, want opeens wist ik dat het onze G.G. was. Ik moest langs zijn paleis en daar bleef hij staan en keek naar me, heel vriendelijk.
"Goeden morgen, Excellentie"
Hij knikte, glimlachte en beklom de paleistrappen!
Het was zeker de eerste keer, dat een onderdaan, zo'n kleintje nog wel, hem een vlegel had genoemd!

P. Jüch-Arnold

ONZE KAMILLENPLANTJES

Het artikel "Piekerans van een Indische huisvrouw in Holland" van Emy H. trof me diep, maar niet om mezelf, om mijn ouders. Toen wij ons in Holland vestigden, was 't terwille van mijn broer en mij; wij moesten studeren en we moesten toch ook kennismaken met Nederland dat door onze totok-vader ook een deel van ons was. Paatje was een Brabander die in 1902 grasgroen in Indië aankwam, in 1908 een Indisch meisje trouwde, dochter van ass.-res. Romeo ("Meo") Maurenbrecher en in 1934 repatrieerde.

Voor mijn ouders was die overgang naar Holland een andere zaak dan voor Emy H., want Indië was toen nog "van ons" en op de achtergrond van ons hele leven stond het weten (kassian toch!) dat wij eens voorgoed terug zouden keren. De plannen stonden al vast: een huisje ergens in Sarangan, rondom afgesloten met glazen deuren en ramen tegen de kilte en de mist, een tuin propvol bloemen en struiken voor Maatje en voor Paatje lange wandelingen en paitjes in het hotel met een kring kennissen om herinneringen aan Holland mee op te halen. Mijn vader die in Indië eindeloos over zijn jeugd in Bergen-op-Zoom kon praten, over schaatstochten en peren gappen en hartige erwtensoep met kluif, had 't later zo op 't oog meer moeite met aanpassen aan Holland dan mijn Indische moeder.

Veel later, vlak voor zijn dood in 1946, heeft hij me eens verteld dat hij bij het eerste bezoek aan ons nieuwe huis in Holland benauwd werd van de lage zolderingen en kleine kamers. "Ik dacht bij mezelf, dat houd ik nooit uit!" De Hollander-in-Indië werd de Indischman-in-Holland en dat is hij gebleven; hij heeft nooit zijn riettuinen vergeten, de soos en de bergen en de erwtensoep heeft het nooit meer gewonnen van de sajor lodeh. We leefden als duizenden Indische mensen in Holland: rijsttafelgeurtjes, flessen in de w.c., wipstoelen op het terrasje, Indische kennissen.

Op warme zomerdagen deed Paatje zijn witte jas toetoep aan - wat Maatje altijd deed zeggen: "Als je er maar niet de straat mee opgaat!" De totok als branie Indischman, de Indische als conventionele Hollandse huisvrouw.

Intussen scheelde mijn moeder meer dan wij zo dachten: een diep gemis, een kwaal die men hier in Canada bij vele immigranten heeft onderkend als culturele shock, een heel juiste diagnose. Mijn vader leed aan dubbele cultuurschok, eerst in Indië, later in Holland, maar wat hem redde was zijn optimistische aard die hem in staat stelde zijn heimwee uit te praten en alvast vooruit te zien naar later. Mijn moeder leed aan cultuurschok die, verergerd door haar melancolieke aard en haar verworteling met de grond van Java, zo diep reikte dat 't nooit herkend werd als totale vervreemding, ook niet door haarzelf. Ze leek zich gemakkelijk aan te passen; we hoorden haar noch heimwee verhalen vertellen noch met vreugde plannen maken voor de tjòt in Sarangan, zoals mijn vader.

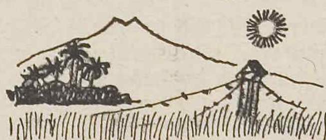

Ze scheen tevreden te zijn met eindeloos lezen vlak naast de kachel en heerlijke maaltijden koken; ze ging bijna nooit uit en zag maar enkele mensen.

Emy H. vroeg zich af of ze heimwee had. Ze gaf zich er rekenschap van, in hoeverre wèl heimwee, in hoeverre niet, maar vooral leeft ze in het heden. En dit laatste is precies wat haar behoedt voor cultuurshock. Hoe waar is wat ze schrijft: "Je probeert toch altijd zoveel mogelijk bewust in het heden te leven, opdat niet weer het geluk je onherkend door de vingers glijdt"

Het onherkende geluk, dat is het hart van deze waarheid. Bij mijn moeder was het gemis zo sterk, de ontworteling zo volkomen, dat ze niet eens probeerde in het heden te leven dat toen, in de dertiger jaren, voor ons, toch goed en plezierig genoeg was. Hoeveel meer zijn er zo onder Indische mensen èn totoks, voorgoed in Holland en nu zonder troost van dat vooruitzicht: later gaan we weer terug? Mijn grootvader Meo Maurenbrecher b.v. verliet de laatste zeven jaar voor zijn dood niet één keer zijn huis in Den Haag. Toen ik deze piekerans las was 't of ik mijn ouders even terug zag in die Hollandse tuin van Emy, doorwoekerd van kamillenplantjes, zoals zelfs een tevreden leven in een kouder klimaat doorvlochten is met herinneringen aan ons warme land van herkomst. Mijn goede ouders waren ballingen in ons knusse huis en vriendelijke tuintje in Gelderland, Emy wijst ons een betere en bredere weg, omzoomd met de kamillenplantjes van goede herinneringen die we toch nooit uit ons leven kunnen verwijderen.

Itjih G.

DE JAPANNER, DIE AAN NIPPON'S ZEGEPRAAL TWIJFELDE

Hij was ongetwijfeld een hoogst ongewoon soort Japanner. Hij sprak redelijk Engels, schold en commandeerde niet en maakte zelfs een praatje met de Nederlanders in ons kamp. Alleen als hij boos werd kwam de oude Adam boven. Dan kon er van alles gebeuren. Maar het was duidelijk, dat de luitenant Suzuki *) min of meer uit de toon viel. Waarschijnlijk was hij geruime tijd in het buitenland geweest en had daar het keurslijf van Japanse begrippen van eer, vaderlandsliefde en de hemelse zending van Dai Nippon doorbroken. Op D-day wendde hij zich plotseling tot mij met de woorden: "The Allies have landed in Normandy. This is the beginning of the end......" Hij liet mij met stomheid geslagen achter. Niet alleen om het nieuws dat hij zomaar prijsgaf, maar ook, omdat zijn mededeling een duidelijk beeld gaf van een mentaliteit, zeer ongewoon onder de veroveraars uit het noorden. Hij geloofde dus niet in een Japanse overwinning, noch in de Japanse onoverwinnelijkheid. The beginning of the end......

Enige dagen na de Japanse capitulatie ontving ik een brief ondertekend door een zekere Suzuki. De naam was mij nauwelijks bekend maar uit de inhoud begreep ik, dat het de openhartige luitenant moest zijn, wiens verbijsterende verklaring mij een jaar tevoren zo had verrast. De luitenant wenste mij in redelijk Engels geluk dat ik zou kunnen teruggaan naar mijn eigen plaats. Hij zei dat hij een zekere ironie zag in het feit, dat hij nu in een positie was geplaatst zoals ik tevoren. Hij ging voort te zeggen, dat dit geen verrassing voor hem was en dat hij dat altijd al had verwacht. Tenslotte verzocht hij mij hem in mijn gebed te gedenken, "eens per jaar, wanneer het goed is om grieven te vergeten en de goede dingen in de herinnering terug te roepen". En de brief besloot met de mededeling, dat de laatste woorden die hij op zijn schrijfmachine zou schrijven waren: "Niemand is de meester van zijn eigen lot......"

De brief was vergezeld van een portable schrijfmachine, blijkbaar die, waarop de "laatste woorden" waren getikt. Wij waren toen juist begonnen aan de samenstelling van een gestencild kampkrantje (waaruit later "Nieuwsgier" zou groeien) en zij kwam dus goed van pas.

Suzuki heb ik nooit weergezien.

J.H.R.

---

*) Zij die de Japanse overheersing hebben meegemaakt, weten natuurlijk dat er vele Suzuki's in Indonesië zijn geweest, ook als commandant van diverse kampen. En daar waren genadeloze wreedaards bij! Deze Suzuki heeft nochtans óók bestaan!

KONING VOETBAL

Het grote voetbaltournooi is voorbij. De strijd om het wereldkampioenschap is gestreden en beslist. De helden, vermoeid, min of meer verkreukeld, maar overladen met roem, goud en zilver hebben hun haardsteden weer opgezocht om op een stil plekje uit te huilen en de wonden te likken.

Wij allen hebben op de buis kunnen genieten van een geweldige show, kunnen zien de opeengepakte massa's brullende en tierende mensen (geef ons brood en spelen), stram marcherende muziekkorpsen, majorettes, de perfect draaiende organisatie en last but not least waar het alles om begonnen was, de verrichtingen der idolen op prachtig geschoren, op biljartlakens gelijkende grasmatten, de moderne Velden van Eer. Hoeveel werk, hoeveel geld zou aan deze happening zijn besteed? Op de zwarte markt vroeg en betaalde men rustig 500 gulden voor een staanplaats. Sommigen moesten met een hartinfarct het stadion uitgedragen worden! Nu is alles voorbij.

Weet U, als ik zo 's avonds (ik heb niet alle wedstrijden gezien) voor m'n oude T.V. toestel zat, wachtend op het aanvangssignaal, dan dwaalden m'n gedachten terug naar heel, heel lang geleden en beleefde ik weer opnieuw onze eigen, heerlijke voetbalhappening op Java: De Stedenwedstrijden. Deze werden eens per jaar, in een der vier grote plaatsen, Batavia, Bandoeng, Semarang en Soerabaja gehouden.

Kampioen was steeds òf Batavia (het spel der Batavianen stond op een hoog peil) òf De Stad Aller Krokodillen: Soerabaja. Heeft men hier in Nederland de nationale helden Cruyff, Neeskens, Rep, van Hanegem, wie kende vroeger niet de namen Mantiel Bodegraven, Djodjie Galstaun, Tjoh Davies, Gerrit de Raadt, onze uitstekende en sympathieke goalie Hennie van Alphen en vele anderen.

Als de wedstrijden in onze stad werden gehouden was het hrote vis! (groot feest) We haalden spelers en supporters, die uit "het westen des lands", Batavia en Bandoeng kwamen en per trein reisden (geen bussen, geen Boeings, geen Douglassen) af van het station Soerabaja-Goebeng en die uit Semarang van Pasar Toeri en dan ging het in optocht, met muziek voorop naar het hotel. (en jullie krijgen allemaal van ons op je donder, pertjaja).

's Middags was je al vroeg op het veld. De nationale driekleur en alle clubvlaggen wapperden aan even zovele bamboestaken hoog in de lucht, er waren extra loketten en fietsstallingen (10 cent voor 90 minuten) en o ja, veel katjongs die katjang arab te koop hadden. Of permen! En wie zou Meyer, onze eigen Meyer, langzamerhand ook al een nationale figuur, kunnen vergeten? Meyer was er altijd. Trouw en op z'n post bij de ingang om een hoekje

uit ieders toegangsbewijs te scheuren. De burgemeester Mr. Meyroos deed de aftrap. Landi was er met z'n gemeenteband om voor de muziek te zorgen.

Of anders stonden daar de kerels van het 13e Bataljon Infanterie.

Als wij jongens geen geld hadden voor een kaartje, zwierven we net zo lang om het veld, totdat we een flinke kier ontdekten in een der bamboewanden waarmee het terrein omgeven was en waar doorheen we tenminste iets van de match konden zien. Ook gingen we wel op elkaars schouders staan en dan tuurlijk ambrook en de hele reutemeteut donderde met bamboe en al het veld in. Met veel gekraak. En knersinge der tanden, e.e.a. tot grote lol van het publiek overigens.

Gek, tijdens de rust dronken de spelers nooit thee of koffie, maar altijd koude limonade. J. C. van Drongelen. Dat was de beste van de allemaalste! Soms rende een vent langs het lijntje om de spelers brokken ijs toe te werpen. Het kon zo tegen een uur of vijf nog erg warm zijn.

En dan was Soerabaja kampioen! Dansen in Concor en groot eet bij Kit of Het (Concordia, Kit Wan Kie, Hellendoorn).

Die Stedenwedstrijden! Onvergetelijke sportieve gebeurtenissen van lang, heel lang geleden. Er werden geen gele, noch rode kaarten uitgedeeld, geen spelers het veld uitgejaagd, geen benen stuk getrapt en het ging ook niet over miljoenen guldens, maar alleen wie het best voetballen kon. En daarom genoten we drie dagen lang van een eerlijke kamp.

Weet u wanneer ik het laatst een stedenwedstrijd heb gezien? In 1973 in het stadion van Medan. Daar bekampten de teams van Hongkong, Singapore, Malaka, Thailand, Medan, Atjeh, Soerabaja, Bandoeng, Djakarta etc. elkaar. Ik hoopte zo dat mijn oude stad Soerabaja het mocht winnen, maar niks hoor. Het werd Medan. En toen het laatste fluitsignaal geklonken had...... nou toen braken ze de boel zowat af. Medan was kampioen en toen was het alweer...... hrote vis! (groot feest)

G. H. BARTMAN

KALI BOTJOR

"Waar lag die ook weer?" hoor ik veel lezeressen en lezers mompelen, als ze de titel van dit stukje hebben gelezen. Stelt U zich gerust, dit is beslist geen kwestie van "soedah loepa" (al vergeten). Luistert U maar.

In mijn treincoupé zat een Ambonees echtpaar met twee aardige kinderen, een jongen en een meisje. Pa in een keurig pak, Ma in een sierlijk gedragen sarong en kabaja. Ook de kinderen zagen er verzorgd uit.

Ik kan het werkelijk niet helpen, maar telkens wanneer ik zo'n leuk stelletje zie, gaat mijn hart weer open, en denk ik weer aan "toen froeher", ja toch?

De trein kwam uit de richting Utrecht, en zou in mijn woonplaats, Culemborg, stoppen. Even voor Culemborg reden we over de Lekbrug. De kinderen stonden voor 't raampje, en keken met grote ogen naar de rivier daarbeneden, waar juist een paar aken langsvoeren. Kennelijk was dit allemaal nieuw voor hen.

Op eens keerde de jongen zich naar zijn ouders, en vroeg: "Pa, hoe heet deze kali?"

Dit was het moment waarop ik misschien onbewust gewacht had. Voordat de vader kon antwoorden, ging ik rechtzitten, stak mijn wijsvinger al een schoolmeester omhoog, en zei: "Na, kali ini namanja Kali Botjor. Ingat betoel, ja? Djangan loepa, lo!" *)

De uitwerking was verbluffend. Twee paar verschrikte kinderogen keken van mij naar Pa, als wilden ze om een bevestiging van deze uitspraak vragen. Pa glimlachte alleen maar, en zei: "Betoel, deze is de Kali Botjor. Menir heeft goed gezegd!"

Even later stopte de trein, en met een vriendelijk "Slamat djalan!" (goede reis!), wat door Ma met een even vriendelijk "Slamat tinggal, menir" (prettig verblijf!) werd beantwoord, stapte ik uit. Ik was weer thuis, en was even een paar minuten wèrkelijk "thuis" geweest!

Si Gaboel

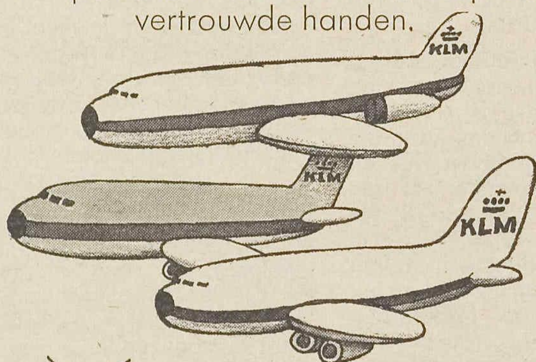
*) "Opgelet, deze kali (=rivier) heet de Kali Botjor. Goed onthouden, hoor, en niet vergeten!" ("Botjor" is namelijk het Indonesisch woord voor "Lek"). We reden immers over de Lek?

Indonesië

We vliegen met de KLM, dus zonder soesah

Het fijne is dat KLM en Garuda samenwerken. Dat is het beste wat we kunnen hebben. Vertrekken vanaf Schiphol - en zonder overstappen naar Jakarta! Met Nederlands en Indonesisch sprekend personeel aan boord. We zijn dus in vertrouwde handen.

We gaan terug ons hart en ons

Tempo doeloe, al is maar voor kort.

Het goede van de oude tijd vinden we er nog steeds terug. Desgewenst kunnen we na aankomst in Jakarta eerst gaan logeren in een der voordelige 'opvanghotels'. Sfeer opsnuiv akklimatiseren - en van daaruit plannen mak voor de rest van onze reis. De achterblijvers zullen ons benijden!

nu f 1.994,-

Stuurt u mij eens gegevens over de vliegtarieven en verblijfsmogelijkheden in Indonesië.

Naam:

Adres:

Plaats:

TT 4

In een ongefrankeerde envelop opsturen aan:
KLM, Antwoordnummer 496, Amsterdam.

weerzien:

g. Naar waar
heimwee ligt.

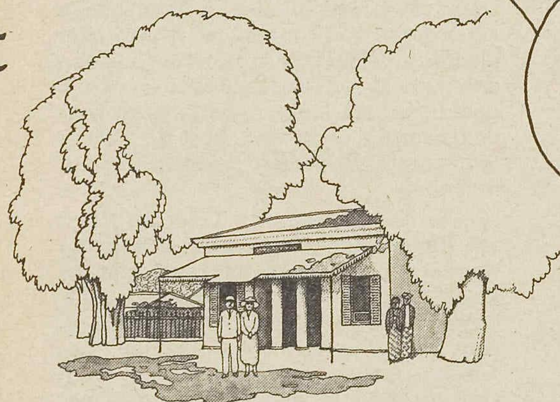
Terug naar het land waar ons hart ligt. Waar onze vrienden en familieleden wonen. Mensen, dat moeten we doen! We vertrekken fijn vanaf Schiphol en nog geen dag later landen we in Jakarta. Het idéé!

We gaan dus. Maar hóe gaan we dan?

We kunnen privé boeken. Als we minstens 21 en hoogstens 180 dagen wegblijven, betalen we maar f 2100.- (economy class). Nóg voordeliger is 't als we met 'n samenhangend groepje van minstens 15 mensen vliegen. Dat kost f 1994.- (economy class). Alleen de reis gaat gezamenlijk, de rest is hetzelfde als bij 'n privéreis. We logeren dus waar we willen: in luxe of voordelige hotels, bij familie of vrienden, of bij particulieren.

s't

n
en,
ken
s

retour

De Orde Van Het Universum (II)

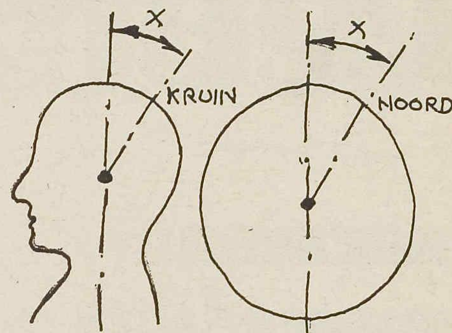
Door Roy Steevensz

Ons tijdsbegrip kunnen we vergroten, zodra we het Universum doordringen voorbij onze dampking. Het begrip dag (nacht) is ontstaan doordat de aarde om haar as draait en het begrip jaar, doordat de aarde om de zon wentelt. Voor de meesten onzer is hiermee de kous af. Ons zonnestelsel echter staat ook doorlopend in verband met andere hemellichamen, die tesamen een geheel vormen. Onze aarde "gaat" door de 12 constellaties (astrologie) met de Poolster en Vega als oriëntatie punten in een periode, die ± 25.800 jaar duurt.

Op het ogenblik fungeert de poolster als vast punt, waarop onze aris is gericht. Zodra dat oriëntatie punt verandert (om de ± 25.800 jr.) krijgt men ook een as-verschuiving. Dat verschuiven van de aris neemt slechts enkele dagen in beslag en wijzigt de gehele aardse structuur. Het verdwijnen van Atlantis en Mu was het gevolg van zulk een asverschuiving.

Zondvloeden, klimaatsveranderingen, verandering in landformatie gaan ermee gepaard. De kool- en olielagen in Siberië o.a. wijzen op het tropische klimaat, dat er eens geheerst heeft. Ongeveer 10.000 jaar geleden vond de laatste asverschuiving plaats. Daarna ging de aarde door een "herstelperiode". De aardlagen en energiestromingen beïnvloeden de mens in z'n leefwijze. Volksverhuizingen, oorlogen, agriculturele ontwikkelingen, ontginning van velerlei aard, handel, enz zijn alle het gevolg van dit herstellingsproces. Wij zijn nu echter aan het einde van die "restauratie"-periode. Eénwording, oftewel verbroedering, is nu een zaak, die een ieder aangaat, want de mens heeft éénzelfde biologische oorsprong: **de Aarde.**

Direct na de laatste asverschuiving van de aarde heerste er een onvoorstelbare chaos. Een wereldraad zette toen het plan op, om de mens richting te

geven, in z'n bewustzijnsontwikkeling. Het plan was als volgt:

Men verdeelde de wereld in 3 delen: Het Oosten, Het Midden-Oosten en het Westen.

I. Voor het Oosten bepaalde men de hele granen als hoofdvoedsel. Daar ontwikkelde zich het normale dagelijkse leven.

II. Voor het Midden-Oosten (India inbegrepen) bepaalde men als hoofdvoedsel gedeeltelijk hele granen en gedeeltelijk graan in de vorm van meel (brood, chapate bijv.) Ontwikkeling van filosofie en religie was hiervan het gevolg.

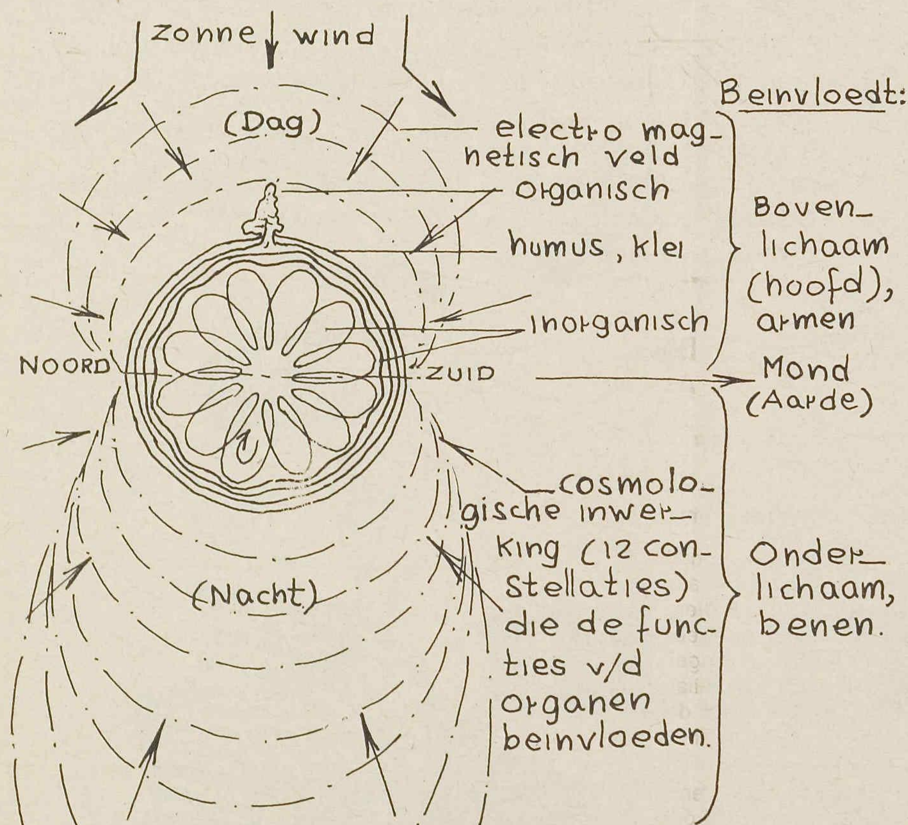
III. En voor het Westen bepaalde men hoofdzakelijk de granen in de vorm van meel als hoofdvoedsel. Bij het malen van graan tot meel vindt oxidatie plaats in de graankorrel, waardoor een deel van de voedingswaarde verloren gaat. Door toevoeging van andere voedingswaarden, om dit tekort op te heffen, ontwikkelde zich het gevoel voor techniek.

Het samenbrengen van Oost en West zal daarom de mens een drievoudig bewustzijn schenken hetgeen hem in staat zal stellen een nieuwe era te beleven. Een era, waarin wij techniek, wetenschap- en wijsheid kunnen toepassen, ter bevordering en ten nutte van de gehele mensheid, i.pl.v. beperkte doeleinden, zoals winstbejag, monopolie.

Zijn wij nog in staat elkaar te waarderen, zoals wij ZIJN, zonder persoonlijke voorwaarden, om tot een vergelijk te komen?

Middels de lagere trappen van het oordelingsvermogen (mechanische, zintuigelijke en intellectuele) zal het ons evenwel niet lukken de grote verbroedering tot stand te brengen, omdat de ego hiervan van beperkende invloed is. Wij zullen boven de ego moeten uitgroeien door ons op het sociale en ideologische vlak te begeven, hetgeen op z'n beurt zal leiden tot de hoogste trap van Oordelingsvermogen.

Dit natuurlijke (spontane) gevoel voor het hoogste oordeel kunnen we ontwikkelen door ons biologisch te veranderen. Dit is mogelijk met behulp van de kennis van het universeel principe, om richting te vinden naar universele Orde.

Verschuiving van de aardas verstoort de gehele energie-structuur en beinvloedt de biologische en geestelijke ontwikkeling. Agricultuur, overbevolking, ziekte, ontginning, handel en oorlogen zijn natuurlijke pogingen om de totale energie-structuur te herstellen. (De laatste as-verschuiving vond ca. 12.000 jaar geleden plaats).
Het herstellingsproces komt nu tot een einde. De mens zal daarom moeten overgaan tot het hoofdzakelijk gebruik van biologische producten (o.a. organische stoffen voor kleren, katoen, etc.) en in het bijzonder voedsel (plantaardig) dat in harmonie is met landstreek en jaargetijde. Kennis van de wet van polariteit (Yin en Yang) zal als kompas moeten dienen om de qualiteit van het leven te kunnen onderscheiden.

Nu het universeel principe. Dat is, gebaseerd op het meest eenvoudige, nl. de tegenstelling of polariteit. Immers niets is waarneembaar of denkbaar zonder contrast. Binnen en buiten, voor- en achterzijde, hoog en laag, donker en licht, leven en dood, goed en kwaad. Zij zijn alle onafscheidelijk, omdat zij uit de eenheid zijn ontstaan. De moderne mens, die zijn leven zo gecompliceerd heeft gemaakt, zal de wijsheid (gevoel voor het totale) van het Oosten moeten onderkennen, om te kunnen profiteren van zijn ontdekkingen en uitvindingen. En het Oosten zal het Westen moeten accepteren om aan haar wijsheid een praktische waarde toe te voegen. Waardeer dus elke facet van het Leven. Dit kunnen we alleen dan wanneer we de wet van de polariteit begrijpen.

Het praktische begin naar Universele Orde is daar zodra we ons dagelijkse voedsel kunnen beoordelen naar de wet van polariteit.

De polariteit, die alle zichtbare en onzichtbare verschijnselen mogelijk maakt, bestaat uit componenten met paradoxale karaktereigenschappen.

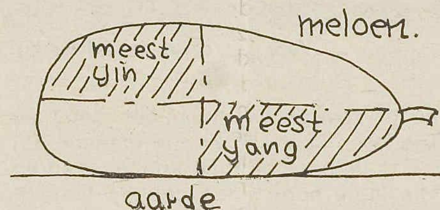
Eén pool is van samentrekkende kracht; de andere van uiteenzettende. Onze lichaamscellen nu worden door deze twee krachten "in stand" gehouden. Zodra een der polen te veel overheerst, zal het lichaam trachten zich te herstellen. Deze poging uit zich in de vorm van ziekte (lichamelijk, geestelijk, of ook ongeluk, verdriet). Deze biologisch onevenwichtige polariteiten kunnen we het beste veranderen d.m.v. voedsel, dat een meer of minder samentrekkende of uitzettende polariteit bezit.

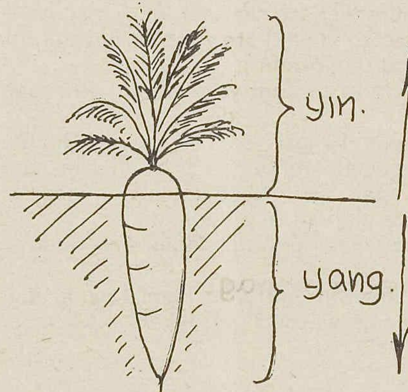
De oude wijzen noemden de pool van samentrekkende kracht YANG en die der uitzettende kracht YIN. Voor het gemak zullen we voortaan de benamingen YANG en YIN aanhouden. (Andere benamingen: Hemel en Aarde, Hoog en laag, Mannelijk en Vrouwelijk.) Door selectie van voedsel en kookkunst kan de mens evenwichtigheid bewerkstelligen tussen het planten- en dierenrijk. En voorts in z'n eigen lichaam. Dit garandeert een harmonische (vredige) conditie naar lichaam en geest met (uiteindelijk) geluk en wereldvrede als eindresultaat. Helaas ligt dat niet direct voor het "grijpen" en zijn we daar nog ver vanaf. Laten we dus bij het begin beginnen en enige plaktische wenken geven en klassifikaties van Yin en Yang, die wij kunnen toepassen op het terrein van de voeding.

Y I N (uitzettend) Plantaardig voedsel

YIN	YANG
groot in formaat	klein in formaat
groeit opwaarts (bladeren)	groeit benedenwaarts (wortels)
sappig en zacht	droog en hard
lang en fijn	kort en stevig
komt vaak in warme klimaten	komt voor in koeler (koude) klimaten
snelgroeiend (paddestoelen, taugé)	langzame groei

Y A N G (samentrekkend)
Dierlijk voedsel

YIN	YANG
groot in formaat	klein in formaat
langzaam bewegend (slak)	snel bewegend
koudbloedig	warmbloedig
leeft in een warm (klimaat)	leeft in een koud klimaat
korte levensduur	lange levensduur

(Omdat de Mens tot het Yang (dieren) rijk behoort (is géén dier) moet hij het plantenrijk hoofdzakelijk als bron voor z'n voedsel gebruiken, om zodanig z'n biologisch bestaan harmonisch te doen verlopen.)

	Y I N — Y A N G
kleuren (observeer de regenboog)	: violet - indigo - groen - wit - geel - bruin - rood
Smaken	: spijzig - zuur - zoet (v.d. granen) - zout - bitter
Temperauur	: Laag......hoog
Voedingswaarde	: vet - protein - carbodydraten - mineralen
Elementen	: zuurstof - waterstof - koolstof - potassium - natrium

(Yin en Yang zijn relatief. Voorbeeld: Het plantenrijk is Yin in vergelijking met het dierenrijk (Yang). Maar zowel in het plantenrijk als in het dierenrijk zijn YIN en YANG waar te nemen in ontelbare variaties. Het bladgroen is Yin in verhouding tot de wortels. Het bovenste deel van de wortel is Yin in vergelijking met het onderste deel (Yang) etc.

INI OTO BERAPA "TOR" ADA ?

(hoeveel woorden die op "tor" eindigen heeft deze auto?)

1938 Automobielcompagnie, Bandung.

Er wordt theorie onderdelen gegeven van het motorblok aan een groep recruten. Als model dient een oude auto. De sergeant héeft reeds enkele malen de onderdelen opgenoemd: "motòr, rotòr, radiatòr, ventilatòr, carburatòr... Een recruut, pas uit de desa, wordt nu de vraag gesteld: "Ini oto berapa "tor" ada?"

De recruut schrikt en stamelt: "motòr, ..., maar verder komt hij niet!

Het gelaat van de sergeant (Indischman) wordt al donker en donkerder, ten teken dat hij geladen is. De recruut denkt bij zichzelf: "als ik niet vlug een behoorlijk antwoord geef "kepala saya barangkali di "tòr"pedo" (wordt mijn hoofd waarschijnlijk getòrpedeerd).

In uiterste nood schreeuwt hij, kijkende naar de knalpot van het oude vehikel: "Sersan, jika oto ini akan berjalan, bunyinya seperti: "doer-tòr, doer-tòr, doer-tòr...... (Sergeant, als deze auto zich in beweging zet, horen wij: "doer-tòr, doer-tòr, doer-tòr......).

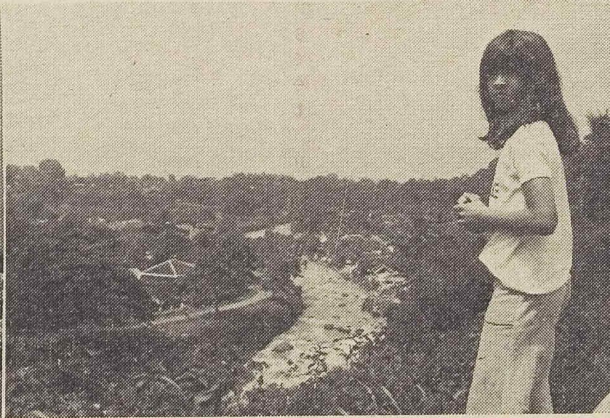
De afloop van deze theorie les zullen wij maar niet vertellen.

J. H. J. Brendgen

Voor het eerst in Indonesie

.....Sateh is even lekker als pannekoeken.....

......Voor het eerst de Tjiliwoeng zien en tussen de padi lopen......

Er zijn mensen die Indië gekend hebben en er zoveel van gehouden schijnen te hebben dat ze Indonesië niet willen zien (en leren kennen). Er zijn mensen die zoveel van Indië hebben gehouden dat ze ook in Indonesië, Indië kunnen zien en ervan blijven houden. Er zijn ook mensen die Indië nooit goed gekend hebben en nu voor het eerst weer naar Indonesië zijn geweest. Wat vinden ze ervan? Ze zijn hals over kop verliefd geworden op de gordel van smaragd, robijn en Jocja's zilverwerk, of er komt een smalend-humoristisch verhaal als van J. de J. (TT no. 23) waaruit blijkt dat Indonesië (of Indië zo U wilt) te groot, te omvangrijk is om door iedereen begrepen en gewaardeerd te worden.
Nog nooit heeft iemand een klein meisje dat er met vacantie is geweest, gevraagd wat zij er van denkt.
Het verhaal dat hieronder volgt is van Michèle, 10 jaar, dochtertje van Rogier, die nu alweer ruim een jaar in Indonesië woont en werkt. We hebben aan haar impressies niets veranderd of toegevoegd. Ook voor Michèle is de vacantie te kort en Indonesië te groot geweest om er de zin van te ontdekken.
Ook voor haar is Indonesië waarschijnlijk niet meer geweest dan "een enorme pasar malam met veel muskieten".
Maar laten we wel wezen, is dat niet de mening van een groot deel van de toeristen die bij vleigtuigladingen vol naar Indonesië worden getrokken. A l s ze er net als Michèle nooit eerder geweest zijn? L.D.

"Ik vond het in Indonesië hartstikke leuk. In het begin, toen we er net waren, ging m'n vader, waar ik bij logeerde, nog veel naar andere mensen, om te zeggen dat hij weer terug was, want hij was met mij meegereisd naar Indonesië.

De eerste nacht sliep ik helemaal niet, 's morgens pas viel ik in slaap. Toen ik wakker werd, waren er stiekem een paar muskieten bij mijn ogen wezen prikken. Toen zat ik daar met zùlke ogen.

Mijn vader had, voordat hij naar Nederland ging, een paviljoentje gehuurd. Toen we daar wilden slapen, zei die mevrouw waarvan het paviljoentje eigenlijk was: "Mijn neef gaat trouwen, met een meisje dat hier woont. Hij woont zo ver, nou komen zijn familieleden hier logeren. In jouw paviljoentje. Dat vind je toch niet erg, Boon?" Mijn vader vond het natuurlijk wèl vervelend, maar nou ja, (hij zei: "Nou...... soedah"), het kon niet anders.

Later zijn we voor een weekend naar Puncak geweest, langs Bogor. Daar woonde een vriendin van mijn moeder. We gingen met de auto van Peter, dat is één van de bazen van mijn vader. Peter ging zelf ook mee. Toen zijn we bij het kleurenmeer (Telega warna) geweest. Op een bepaalde tijd kreeg het meer een rode of paarse kleur.

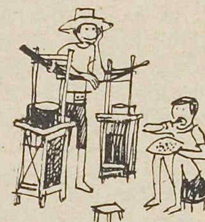
Toen we op de Puncak waren, hebben we ook foto's gemaakt van de sawah's. Maar dan moesten we over zo'n grassprieterig smal paadje.

Erg rottig. Ik ben dan ook een paar keer in de modder gezakt. Toen we weer terug moesten, over dat paadje hield mijn vader me vast. Toen hij er bijna ingleed, liet hij mij gelukkig los, anders was ik in de sawah gevallen. In Puncak was ook een zwembad met zuiver bronwater. Dat was ijskoud. Ik zwom ook vaak in hotel Indonesia. Van Maandag tot en met vrijdag kostte het 600 rupiah, ongeveer 3½ gulden. Zaterdag en zondag of andere vrije dagen 1100 rp., ongeveer 6½ gulden. En dat vind ik te duur.

Het Indische eten vond ik altijd al vies (pisang goreng en saté niet meegerekend) maar er was een Hollands hotel waar je pannekoeken kon eten en dat hebben we toen maar gedaan.

Ik hield altijd "siesta" om het maar op z'n Spaans te zeggen. In die "siesta" sliep ik nooit. Ik heb toen een keer al m'n muggebeten geteld. Tenminste... ik ben begonnen, want toen ik bij honderd-en-vijf was, ben ik maar opgehouden. Dat werd te gek. We gingen toen naar een dokter. En wat hoorden mijn verbaasde oren? De dokter sprak Hollands! Het was de dokter van het kantoor waar mijn vader werkt en toen hij het briefje had gelezen, wat we hadden meegekregen van Peter, zei die dokter: "Gaat U maar liggen mijnheer Boon!" M'n vader en ik waren toen wel echt verbaasd en mijn vader zei: Lò! Ik ben toch niet ziek! Zij moet onderzocht worden," en mijn vader wees op mij. Toen kreeg ik een zalfje.
Woody ice cream is daar erg populair. Mannetjes met Woody (Woodpecker) ijs roepen dan ook telkens: "Wooody!" en dan hoor je WOE zo goed. Dat is ook zo bij saté. Als je saté wil eten, moet je niet luisteren naar "Sàààâté!" maar naar "thééééí!" en dan natuurlijk niet zulke thee, maar "Tééééí!".
Als je een fototoestel hebt, zitten de kinderen je de hele tijd aan te staren. En als je dan een foto wilt maken kijken ze vlug de andere kant op.
Indonesië vind ik hartstikke leuk en goedkoop".

Michèle

Waarom leert men op school een schuldloos kind
Latijn en Grieks en niet de donkre talen
Van zeemeerminnen en van nachtegalen,
Van 't water en de wolken en de wind?

(Jan Greshoff)

Door PLANTERSVROUW

TJALIE'S SOYA-CLUB

We hebben op ons lijstje al een heel rijtje namen staan van sympathisanten. Aardige reactie's kwamen, o.a. uit Hawaii; meneer Soekias stuurde een kookboekje, "Soybeans for health and a longer life". Hij schrijft erbij, - terug naar tempeh-tijd en gezondheid - Wáren we maar al zo ver. Men wil er hier nog niet zo aan geloven. Maar toch bedankt meneer Soekias.

Uit Los Osos kwam een envelopje met soya-gries bij een risje recepten; van Gerda Ondang, die net een pond in huis had gehaald om er pap van te koken voor 't ontbijt.

Australië gaat zoveel kedelee verbouwen, dat binnen afzienbare tijd import niet meer nodig zal zijn. Ook Frankrijk en Italië hebben grootse plannen.
Terwijl ik meen gelezen te hebben dat in Engeland soya-bloem wordt verwerkt in brood en gebak. Als dat hier ook het geval is, weten toch weinigen er iets van. Of moet ik zeggen: **Ik** wist 't niet.

Een enthousiaste meneer van Overdijkink in Soest achterhaalde een artikel uit de Elsevier van 7 juli 1973.

"Vlees zonder benen." Eng hè? Je denkt aan "Benen zonder vlees." Maar 't is helemaal niet griezelig. Integendeel, erg interessant. Hij klom onmiddellijk in de telefoon om zijn licht op te steken bij belangrijke informatiebronnen. Unilever Research te Duiven houdt zich al jaren en jaren bezig met 't ontwikkelen van TVK (Textured vegetable proteïn), n.l. "Kunst-, belazervlees", wordt 't elders genoemd. Wat veel minder smeuig klinkt. Of je een plasticmaaltijd voorgeschoteld krijgt. 't Wekt direct tegenzin. De moeilijkheid, zegt "vlees zonder benen", is, "dat er wettelijke bepalingen zijn, die een snelle start van 't plantaardig eiwit niet mogelijk maken." Moet een mens zijn hoofd dan niet schudden? Of ben weer ik alléén zo dom om 't niet te begrijpen. De wereld schreeuwt om voedsel......
Intussen zijn we weer ruim een jaar verder.
Al jaren worden in Amerika zo'n slordige 25½ miljoen soya lunches dagelijks voorgezet aan schoolkinderen. De ouders hebben geen klachten. Onlangs volgde Canada 't voorbeeld.
Wij hebben fabrieken. In Amsterdam de grootste soyaverwerkingsfabriek ter wereld. Cargill soya Industrie.
Uit Vlaardingen kreeg ik een uitgebreide documentatie van "Degenssoya". **"Soya verovert de wereld."**
Behalve het zielige stukje dat Holland heet dan zeker. Want wáár ik ook informeer naar soya-bloem, bij A. Heyn, Spar, VG., A en O, noem maar op, overal kijken ze me aan of ik vraag naar de weg naar Bagansiapiapi of A-tapoepoe.
Is 't in de steden wel overal te krijgen? Of ook alleen in reform-winkels. Ik bedoel, bloem, pasta, gries.
Producten, die o.a. Degenssoya fabriceert. Soyabloem bevordert de duurzaamheid van 't product. Soyabloem geeft er een frisse kleur aan. Soyabloem voorkomt 't oudbakken worden. Door de grote opklopbaarheid kan men minder chemicalien gebruiken... En ga zo maar door.
Wist U dit allemaal, knappe baksters? Ik niet. Maar ik ben allerminst een goede bakster. Ik houd 't maar op pisang-goreng. En ik wil nog eens hogerop: - "Bij proefnemingen dienen wij u graag van advies." - Gelukkig. Dat weet ik dan in elk geval. Straks, dat TVK. Waar gaat dát naar toe?
- "Naar heel Europa, naar 't Midden-Oosten, waar voor de Mohammedanen varkensvlees taboe is." -
Misschien ook wel naar de ontwikkelingslanden. Of zullen ze daar zeggen: - "Als 't zulk goed voedsel is, waarom eten jullie 't dan zelf niet?" -
Omdat we eigenlijk veel verder zijn achtergebleven. Omdat, "voor de afzet in Nederland de barrière van de Warenwet nog overwonnen moet worden." Bovendien wordt 't door 't grote publiek nog niet geaccepteerd. Verwend als 't is door een ongezonde welvaart. Er is geen honger meer, anders at men 't wel. Toch liever dan bloembollen b.v.?
Kijk maar eens 's Zaterdags bij de banketbakkers, de keurslager, de snoepwinkels; Jamin. In dubbeldikke rijen tot buiten de deur wachten soms de mensen hun beurt af. Gelàten.
De ijsman die hier 's zaterdags en 's zondags twee maal langs komt. Met veel lawaai van bellen en ...dolliët... dot...dèt... van meertonige claxons. Twee maal per dag wordt hij bestormd door de zelfde jeugd uit de zelfde buurtschap. Ik moet altijd denken aan de Rattenvanger van Hameln.
Ik weet niet, of hier wat de teelt betreft nog proeven worden genomen op grote schaal. Tot 1946 is het terug te vinden in fotocopieën, die ik vond in Tjalie's map.
Geen nood. Een klein groepje bemoei-'allen houdt zich er nu mee bezig. Niet omdat ze hiermee iets zullen bereiken voor de voedselsituatie over de hele wereld? Alleen maar om begrip te tonen. Dat planten in eigen tuintjes, moet u zien als een aardigheid, een experiment voor de liefhebbers.

Tussen twee haakjes, ik ben in het bezit van een kostbaar doosje met ontsmette zaden. In zeven variëteiten, in zeven kleine zakjes, voor zeven ernstige gegadigden. Om later de resultaten te vergelijken. Niet allemaal tegelijk. Die 't eerst komt, 't eerst maalt. Ik heb er zes nodig, neen, vijf. Want zelf houd ik een zakje en één gaat er naar een tuinder. Hij hoorde van ter zijde over de soya-club en toonde zich zeer geinteresseerd. Deze outsider komt sowieso in aanmerking. Hij kan ons helpen de soyaboon te populariseren voor moes- en volkstuintjes. Vroeg in 't voorjaar de grond plantklaar maken. Half-mei zaden inleggen. En dan maar hopen op een warme zomer.

Animeert u al uw vrienden en kennissen de soya producten te proberen?
Poekoel teroes dan maar, om Tjalie's lievelingsleus te gebruiken.

Plantersvrouw
Calfven 120, Ossendrecht
tel. 01647 - 2431

Soyabonen in tomaten-saus

2 kopjes soyabonen
2 eetlepels margarine
2 kopjes tomatenpuré
¼ theelepel kaneel
¼ theelepel kruidnagel
1 eetlepel gesnipperde groene pepers
2 eetlepels honing
½ theelepel zout

De bonen 18 uur weken, goed wassen en gaar koken. Alles door elkaar mengen en zachtjes opstoven. Zorgen dat 't niet te nat wordt. 't Moet een prutje zijn. Heet serveren.

Tahoe omelet

100 gram tahoe
1 of 2 eieren
1 ui gesnipperd
Een paar lepels gesnipperde selderij
Zout naar smaak
Margarine

Tahoe in heel kleine blokjes snijden. Eieren goed kloppen, tahoe, groen en ui er bij en 't zout. De omelet in de margarine bakken in een koekepan. Gebruik een deksel om te keren, zodat hij aan beide kanten mooi licht bruin kan worden. Eten bij gebakken aardappelen en een slaatje, met wat tomatenketchup b.v.

EMPRIT GANTIL

Emprit is zo'n klein, zwart-bruin rijstvogeltje.
Emprit kadji is een roodbruin-wit nonnetje.
Emprit peking is bruin met vlekjes op de borst.

*

Op een dag was ik wat aan het sobo (slenteren) met een katapult om mijn nek. Doelloos liep ik ergens heen, maar nergens kwam ik een kontjo (vriend) tegen. Bij het weeshuis gekomen aan de rand van de aloon-aloon zag ik een paar jongens met een katapult ergens op mikken. Ze schenen wat geraakt te hebben, want er tolde wat uit de brembesieboom (regenboom) en de bende er met een holletje op af. Daar moest ik het mijne van hebben. Ik stak de tegalan (droge rijstveld) over en voegde mij bij hen. "Wah, moet zien ini, deze manoek (vogel) ik ken nog niet, apa jullie wel?" Hoofdschuddend kwam het éénparig: "Nieieiet". "Moet zien zeg, kaja ajam blorok (net als een koekoekskip). Wat ja naam nja van dit ding; masah ik nooit gezien zo'n soort."

Het was een nogal fors beest met zwart-wit gevlekte veren net een koekoekskip. "Mbok, je geef dat beest maar aan mij," bedelde ik, "misschien maar mijn nènèh, zij weet zijn naam." "Polo moe, kò enak (je snuit, wat lekker) en dan je gaat vertellen, je heb dat zelf gepil (geschoten). Môh akoe." (wil niet).

"Misschien als die goreng (gebraden) wel lekker!?" "Wah, jij erg dom zeg. Masah, vreemde vogel jij wil zomaar eten. Jij weet nog niet, jij moet zien zijn veren. Jij moet zien zijn vorm, kaja toe' oe (net als een soort koekoek) en toe'oe kapan angker (heilig). Breng sebel (ongeluk), sial (pech) zeg, met jou, als je eet. Jij wordt ziek en haram (onrein); misschien kan ook, je gaat dood." "Djah, je heb gelijk," mengde zich een ander in het gesprek, "kapan, mijn tjang altijd zeggen, vogel njang breng sial, hartnja altijd zwart en met haar." "Je moet kijken, deze zijn boeloe (veren) kaja uil (net een uil), wah, als ik jou, ik bang en durf niet." "Wij gaan eerst maar priksa (nakijken) zijn atie (hart)."
De daad bij het woord voegend, nam hij zijn pennemes en sneed de steenwond, waar het geraakt was in de borst van de vogel verder open en peuterde daar wat uit, wat een hart moest voorstellen.
Een bloederige substantie van gestold bloed en donsveren. "Memang (inderdaad) zeg, je heb gelijk. Moet zien, dit vol boeloe (veren)." Wat ook heel logisch was, maar hij dacht er verder niet bij door. Wat mij in die vogel trok, ik weet het niet. Misschien wel het vreemde. Ik moest het hebben en bleef zeuren. "Zonde als je heb al gepelienteng (neergehaald) en je gooi weg. Jij nog koewalat (slecht aflopen) straks, mbok geef maar aan mij."

Op de lange duur moest ik wel met andere argumenten komen, want hij zwichtte niet voor mijn verzoek. Ten einde raad zei ik maar: "Soedah, ik koop dat ding van jou voor 1 sen." Hij wou een gob (2½ct.) Ik zei: "Heb niet." "Waarvoor jij wil kopen een dode vogel en jij zeg zelf, kan niet eten." "Kapan (omdat) ik wil brengen die vogel naar huis; laten zien mijn nènèh, zij erg knap en vast weet zijn naam." "Ja, als zo, hier dan je mag hebben. Waar die 1 sen? Tambah (bijdoen) nog 1 sen voor oetang (schuld), dan wij separo éding (ieder de helft) met djadjan (snoepen); djadi (wordt) of niet?" "Tuurlijk djadi" en ik kreeg de dode vogel in mijn handen gedrukt met welke ik gauw ervan door ging naar huis; het bij de poten vasthoudend. "Pas op mijn oetang (schuld) als jij niet betaal, ik lel jou", werd mij nog achterna geschreeuwd.

In de tuin onder de rampelas trof ik nènèh op een tikar gezeten, gezellig sirih kauwend met voor haar een tampah (wan) koffiebonen, die ze aan het uitzoeken was. "Nèh, je moet zien, wat voor een manoek ini (vogel deze)." "Allah tobat, zo kasian toh, Djah (Genadige God), wat zielig Djah; jij katepil zo'n vogel, voor wat, tò zonde, als je doodt zulke dieren. Als jou vader ziet, jij weer di labrak (pak slaag), waarom toch jij nooit wil luisteren naar nènèh en altijd tambeng." (ondeugend.) "Loo wong, niet ik njang plienteng dit beest. Masah, omdat zo mooi, ik juist koop hem voor 2 cent, van andere jongen en nog oetang 1 sen. Ik wil juist laten zien aan nènèh, omdat ik nog niet weet wat voor vogel?" "Ja, als zo, nènèh heeft helemaal niets gezegd. Tjoba, ik tak kijken eerst njang goed. O, ik weet al, manoek emprit gantil deze." "Ja allah, sajang hij dood! Zulke vogel heel zeldzaam. Ga maar hier zitten bij nènèh, dan ik zal vertellen, hoe deze vogel krijg zijn naam."

"Vroeger, heel erg vroeger, vogels kunnen nog praten kaja wij mensen en omdat hier op Java nog niet veel padi, de emprit, je ken toch wel die njang zwart met bruin, altijd njoesoh (nestelen) in de pisangboom, moet veel sobo (slenteren, zwerven) om eten te vinden. Als ister droge tijd, zij helemaal kiamat (hulpeloos). Ister niet eten en dan de radja (koning) van die emprit, hij koempoel (verenigt) al zijn bangsa (soortgenoten) en dan zij vliegen heel ver, wel naar Sebrang (Sumatra) naar Kalimantan (Borneo) sampai tot naar negeri Tjina en Djepang (China en Japan).

Keliling (overal heen zwervend) waar maar naar toe tot zelfs bij het land van Reling (India), waar ister de heilige berg Meroe. Jij toch nog weet van de wajang? Zo op een keer, de emprit hij ontmoet daar deze vogel njang toen heb nog geen naam. Wah, hij koeroes (mager) van koerang makan (honger) en de emprit zo dik en gezond. Zo hij vraag: "Kakak (Broeder) jij toe van waar to, ik jou nooit nog gezien hier in deze streken. Jou land kaja heel rijk, ister veel eten. Jij ziet zo sterk en gezond, beslist je moet heel soegéh (rijk) zijn zeg." "Memang (inderdaad) kang mas," zei de emprit. Maar hij beetje omong kosong (kletspraat), omdat hij wil doen djempol (opscheppen) en zo hij gaat vertellen van Java. Een land zo mooi, zo aman (vredig) en je moet zien de sawah (rijstveld) daar, heus kang mas, je kom ogen te kort. Houd maar niet op, overal waar je kom, niets anders als padi (rijst) en het hele jaar door. Wah, als ik denk daaraan, ik kan wel huilen ja en ik voel sakit hati en sedih (hartzeer). Je wil niet geloven als ik jou vertel de padi daar zo dik en zo zwaar tot helemaal mentioeng (neerhangend) en rogrog (uit de aren vallen).

Dan de smaak, adoe zeg, zo poelen (zuiver) zo empoek (zacht), soedah ik kan niet meer vertellen hoe. Als je eet, alleen maar een paar, eerlijk boeng (broer), jij al warek (voldaan) voor de hele dag." "Lo, als zo, waarom jij kom naar hier," vroeg de andere ongelovig. "Disini kapan angel tjari makan. (Hier is het moeilijk om aan eten te komen) en moesoeh zoveel (veel vijanden) moet altijd perang (oorlog voeren) en

lees verder volgende pagina

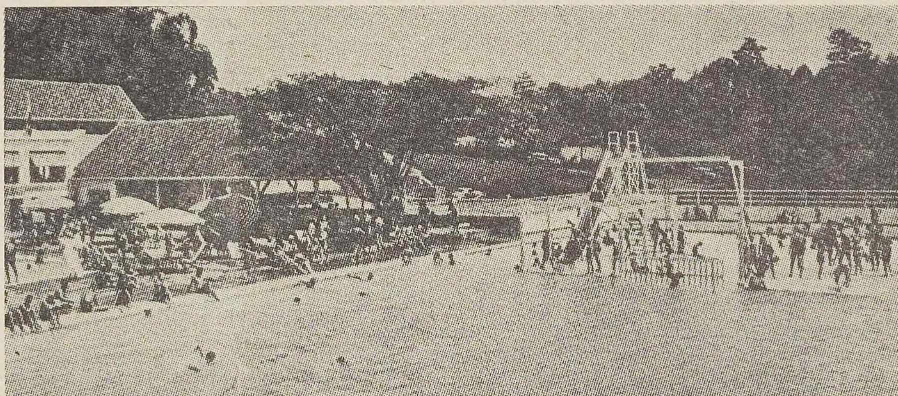
rampas (roven) anders mati kaliren (hongerdood sterven)." "O, je weet nog niet, ik kapan tjari redjeki (Het geluk zoeken) bij de goenoeng Meroe (berg Meroe) en nu al djadi (geworden) ik wil weer terug naar huis. Als je heb zin, je mag gerust mee. Jij ta anter no, biar niet kesasar (ik zal je begeleiden, opdat je niet verdwalen kan). En zo, die andere vogel hij vlieg mee, naar hier en omdat nog vreemd, altijd hij ngientil (in het voetspoor volgend) bij de emprit, om te leren de adat hier. Al gauw hij ziet, die apoesie (voor de gek gehouden) door de emprit, en niet krasan (niet naar de zin hebben) hier, hij wil weer terug, maar de emprit hij altijd zoek smoezies, want hij bang als hij mee straks, die patennie (gedood worden). Ja, kasian die andere vogel ken zelf niet maken nest en van de emprit voor hem te klein. Hij wil leren, maar nooit tjotjok (klopte nooit), omdat te veel ngelamoen (dagdromen) en zijn maag altijd heb honger en de emprit, hij niet geduldig, altijd maar piker makanan (altijd aan eten denken). Nu hij leg zijn ei in een klein gat bij een dikke tak en zo die tetes (broeden). Maar langer laatst die vogel, hij wordt djengkel (kwaad worden en er genoeg van hebben) en altijd padoe (bekvechten) met de emprit. Tot op een dag zeggen: "Wah prit, jou ati boesoek (slecht hart), jij djoesta (liegt) met mij, jij ben grote smeerlap en bangsat (bandiet). Jij koerang adjar (ongemanierd) en als je morgen mij niet wil anter (begeleiden) terug naar mijn land, ik patol (pikken) jou dood en zoek zelf de weg. Meteen hij kabroek (aanvallen) de emprit tot de veren modal madil (in het rond vliegen). Gelukkig de andere emprits, zij krojok (in massa aanvallen) de vogel, anders mati dat ene beest emprit. Die avond die emprit hij wordt bang. Stiekum hij koempoel de anderen en stilletjes hij mentiet (vandoor gaan) en moempet (verstoppen) in de rimboe. De volgende dag de andere vogel hij zoek de emprit overal, maar kan niet vinden. Hij kesasar (verdwalen) overal en vanaf die dag hij jammert altijd: "Trrr no, trrr no." (Leid mij, leid mij.) De djaman koeno (voorouders) ze horen de vogel zo jammeren. Zij vragen hem: Waarom ko, je wil altijd die anterno (begeleid worden). Door wie en naar waar wil je. Misschien wij kunnen toeloeng (helpen)." Zo hij vertel de hele pekara en vanaf die dag noemen wij hem emprit gantil.

J. Weites.

Noot v.d. redactie:
Tussen haakjes: een heerlijk smeuiig verhaal, alleen word je poesing (duizelig) van de haakjes open, haakjes dicht! Wie heeft een afbeelding van de emprit gantil, die we een volgende keer in Tong Tong kunnen plaatsen?

Niet Dago-zwembad, maar Tjiamplas

Naar aanleiding van de foto van het zwembad in T.T. no. 2, pag. 17 schreef onze lezer, de Heer G. Leidelmeijer ons, dat dit naar zijn mening niet het Dagozwembad, maar Tjiamplas moest zijn, en hij gaf onderstaande beschrijving ervan:
Dit zwembad is uit twee richtingen te bereiken. Van de Lembangweg af, dan ong. 50 meter door een dal met de hier achter langs stromende kali Tjikapundung.

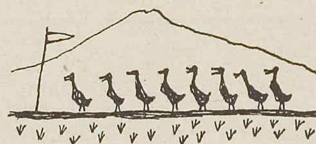
Vanaf de Technische Hogeschool kon men er komen via een onvoltooide asfaltweg met aan de rechterkant de Dierentuin, dan een bruggetje over de bovengenoemde kali, langs die fietsenloods en dan betrad men de inmense ruimte, het gebouw met de zonnewering op de foto. Van hieruit had men een prachtig uitzicht op het zwembad. Direct onder één der wijde raamopeningen in het midden van het gebouw, bevond zich "Neptunus" met in zijn rechterhand de welbekende drietandsvork. De linkerhand omvatte een kruik op zijn schouder waaruit het gezuiverde zwembad-water stroomde. In het gebouw dat haaks op het hoofdgebouw was gebouwd, was een winkeltje waar men versnaperingen kon kopen. Dan een overdekt terras, dat aan drie zijden open was, met een lage muur van rode tegels. Op de voorgrond de bekende boom. Daar achter lag de parkeerplaats, een auto is op de foto te zien. Het zwembad had vier baden. Het diepe op de voorgrond, rechts op de foto niet waarneembaar een springplank met daar boven nog een springplatform. Twee eilandjes waren er, één voor de glijbaan.
Aan de linker kant van de foto een gedeelte van het 2.10 meter-bad. Het kinderbad bevond zich direct naast dit bad, wat - nu besef ik het pas - gevaarlijk was.

OPROEP

Contact gezocht door de Heer SAIFFOEDIN Jl. Pemuda 158 - BUKIT TINGGI, met:

1. Chr. Grootes, ex-Gem. Secr. Fort de Kock, vanaf 1930, verliet Indonesia in 1945.
2. S. Nijdam, ex-Burgem. F. de Kock.
3. J. C. W. Ungerer, ex-Dir. Gem. Werken, Fort de Kock of nabestaanden.

Berichten aan Saiffoedin vnd. of aan F. J. v.d. Veer, Händellaan 16, Huizen (N.H.), tel. 02152 - 5 14 76.

Lembang

Een wolkenkroon op 't hoofd
Een groene mantel aan,
Rijst machtig uit de vlakte
De Indische Vulkaan

Lembang, o jonkvrouw
(waardig, zulk een vorst)
Gij, die in groene sluiers
Stil sluimert aan zijn borst.

De luchten lichten
Om Uw eeuwig schoon
De bloemen zijn juweelen
In Uw vorstinnekroon.

De bergstroom doorbruist
't Ravijn als het lint
Dat Uw geliefde teeder
Om Uwe lokken windt.

Lembang, Preangerparadijs,
Waar 't immer zoet is rond te dwalen
Waar 't oerwoud U zijn sprookjes zegt,
De kraters hunne spookverhalen;
En waar de zonne
purp'ren tranen schreit
Als zij van gindsche
blauwe bergen scheidt.

V. H. AHN.-KOBLER

vervolg van pagina 5 **Tjalie's thuiskomst**

werd iedere dag een klein berichtje omgeroepen.
Indachtig Tjalie's uitspraak over zichzelf "twaalf ambachten, dertien ongelukken" wilde ik proberen om ook werkelijk uit zoveel mogelijk vrienden- en beroepenkringen van Pa een "representant" te kiezen voor de laatste tocht in de boot.

Gelukkig ben ik er voor een groot deel in geslaagd want ook hier in Indonesië waren vrienden en kennissen present uit alle rangen en standen. Net als drie maanden geleden in Den Haag.
Om zomaar een heel kleine greep te doen: Mevrouw Hetharia met wie hij op de kweekschool zat; de heer Denkelaar, een voetbalvriend; Cris Broekhuizen, bij wie we de laatste maanden voor we in 1954 naar Holland vertrokken, gelogeerd hadden; de fam. Azis Saleh bij wie Tjalie en Lilian bij hun laatste bezoek aan Indonesië in 1972 gezeten hadden; de heer Maladi, de oud Bondskeeper (van voor de oorlog) en later direkteur van de RRI, waar Pa Tjalie in de begin 50-er jaren eens in de maand in het "Hollandse programma" één van zijn Piekerans voorlas; de TT-medewerker de heer Margono en tenslotte Tante Koes Sutjahjo die voor deze plechtigheid helemaal uit Surabaya overkwam!

Maar ook de Nederlandse Ambassade hier in Jakarta, die me erg veel geholpen heeft met de atoerans, had drie "afgezanten" gestuurd.
De "tweede man" hier in de Kedutaan Belanda, de heer Jonkman, (zoon van de Oud-voorzitter van de Volksraad), de culturele attaché de heer Van den Berg en de militaire attaché Col. Linzel.
Pak Hoegeng is, zoals U misschien ook in het interview in TT heeft kunnen lezen, gepensioneerd Generaal van Politie. En wordt nog steeds door zijn ex-manschappen op de handen gedragen. Hij kreeg van politiezijde dan ook alle medewerking die we ons bedenken kunnen. Vijf dagen voor de 31ste kwam de Kepala van de havenpolitie, de heer Drs. Ngudihardjo, speciaal een avondje bij de fam. Hoegeng op bezoek. Om met ons tot in de kleinste details de hele zee-trip te bespreken. En ons op een nautische kaart de plek te wijzen waar het verstrooien zou plaatshebben, drie mijl buiten de havenmond van Pasar Ikan.

We hadden op de tocht naar Pasar Ikan een paar voorrijders op zware Harleys die de weg "schoonveegden". Ikzelf zat in de voorste wagen. Met de urn in een gouden schaaltje en versierd met een kransje van melatibloempjes, op mijn schoot. Tussen Tante Merie en Tante Koes in. Voorin, naast de chauffeur, zat Pak Hoegeng die de hele rit prachtig regiseerde via de politie-mobilofoon.
De havenpolitie had ons ook nog spontaan zeven boten aangeboden. Eén ervan was helemaal voor de pers. Het was eigenlijk onze bedoeling geweest om Pak Hoegengs Hawaiian Seniors écht mee te laten gaan om voor de krontjongmuziek te zorgen. Maar daar zagen we later toch maar van af omdat we niet zeker waren of de zee wel kalm zou zijn. En of alle bandleden wel tegen wat hoge golfjes konden......
Nee, er werd toch maar besloten om alle muziek op de band te zetten en gewoon af te draaien.
Het was schitterend weer op de 31ste julie. Pa Tjalie zou het zich niet beter hebben kunnen wensen. Heerlijk zonnetje, knalblauwe lucht en de zee zo glad als een spiegel. We voeren in convooi naar de plek toe.
Daar aangekomen werden alle boten in een rij aan elkaar vastgemeerd met onze boot in het midden. De pers-boot bleef los voor alles heen en weer varen voor de fotografen en filmers.
Na een korte inleiding in de vorm van een gebed door Dominee Ferry Lewier, uit Ambon, sprak Tante Koes Sutjahjo een laatste groet. Daarna sprak ik een kort dankwoord uit voor alle hulp die ik hier van iedereen en alle instanties gekregen had.

Tjalie heeft zijn hele leven lang ontzettend veel van Indië èn Indonesië gehouden, zijn "gras" zullen we maar zeggen. En ik ben blij dat hij hier, in Indonesische wateren, zijn laatste rustplaats heeft gevonden en niet in kunstmatige melk in Holland......

Toen het grote moment van verstrooien zou beginnen hadden we nog een moeilijkheidje met de opening van de urn. Er zat in de bodem een klein gaatje, dichtgeplakt met tape. De veronderstelling dat de opening groot genoeg zou zijn, om de as door te laten bleek fout. Er moest zelfs nog een kniptang bij te pas komen.
Onder zachte krontjongklanken van de Hawaiian Seniors en het geklik en gesnor van camera's liep de urn langzaam leeg in de zee van Pasar Ikan.
Tante Merie en een paar kennissen hadden intussen bloemenmandjes uitgedeeld en iedereen gooide als einde van het gebeuren wat bloemblaadjes op die plek.
Door de lichte zeestroom ontstond er al gauw een waar bloementapijt van rose bloemblaadjes met daartussen het wit van de melatie.
Toen gooide ik als laatste groet van de hele familie een grote krans van witte bloemen tussen de rose blaadjes.
De boten werden weer losgemaakt van mekaar en we voeren nog een keer in een wijde cirkel om de plek met bloemen.
Tjalie was "thuis" en we voeren allemaal weer huiswaarts toe.

ROGIER

Zo maar een kiekje

Eén van die vele pretentieloze tranches de vie die ons regelrecht terugvoeren naar zorgeloos kinderleven in het toen nog zo rustige leven in een Indisch kotta'tje. Drie kleutertjes, hand in hand, het kleinste, dat blijkbaar nog een steuntje nodig heeft, veilig tussen de beide grotere peuters in. De nog zo veilige weg, met geen ander verkeer dan de traag voorthobbelende grobak, in de verte een dokkar, die wel geen snelheidsovertredingen zal begaan, de schaduwbomen, de witgekapoerde muurtjes......

Ik weet niet wie deze anakjes waren, noch hoe het kiekje in mijn bezit is gekomen. Maar misschien vinden volwassenen van NU zichzelf terug in het kind dat zij TOEN waren.

H.B.

Naar de oorsprong van de Ogan Kanan

Op Zondag werd er niet gewerkt. Dan werd er wat gebadmintoned, of geluierd of de mantri's maakten praatjes en grapjes met de meisjes. Deze meisjes waren heel vrij in de omgang met manvolk. In hun optreden waren ze zeer beslist. Ze praatten ongedwongen met elkaar, al coquetteerden ze graag. Maar welk meisje doet dat nou niet. Over de typische zeden die hier heersten later.

Op een Zondag hadden wij besloten een uitstapje te maken, met aan het eind een picnic. Ons doel was de warme bronnen, waar naar men zei de ene tak van de Ogan ontsprong. Twee riviertjes kwamen een eind verderop bij elkaar en werden samen de Ogan, die langs ons dorp stroomde. De Ogan Kiri en de Ogan Kanan.

De Ogan Kiri bevatte gewoon koud water, maar het water van de Ogan Kanan was warmer. Hij kwam nl. voort uit warme bronnen en het hete water vermengde zich met kleine koude stroompjes, die overal vandaan kwamen, als kleine geultjes, kabbelend over een steenachtige bodem. Al met al was het water van de Ogan Kanan stukken warmer dan dat van de Ogan Kiri.

Naar deze bronnen zou onze tocht voeren. Er gingen nog enkele jongemannen van het dorp en zelfs meisjes mee. De mantri's vervoerden allerlei eterij en kookpotten, want we zouden daar de rijst koken.

De tocht begon al met het oversteken van de Ogan. Tot over de knieën door een snelstromende koude rivier. Maar het was de enige weg en men wist niet beter.

De weg liep nogal grillig, zoals veel bospaden. Soms een eindje langs de rivier en nog twee keer moesten we de Ogan oversteken. Toen waren we er. Op verschillende plaatsen uit de grond borrelde het hete water op. De stoom sloeg er af. Geen zwavellucht, doch helder water. Diverse geultjes kwamen bij elkaar en vormden, met koude stroompjes die "ergens" vandaan kwamen, de Ogan Kanan. Een wirwar van geultjes. Het warme water kwam uit een inham in de rotswand. De vegetatie was weelderig, maar binnenin de inham wachtte ons een groots schouwspel.

Een ruime inham met hoge wanden. Zwaar begroeid en vochtig van de waterdamp. Langs die wanden groeiden de prachtigste orchideeën. Helaas kende ik de soort niet, want ik was daar niet zo in gespecialiseerd. De volle trossen hingen overal naar beneden. Het was een prachtig gezicht. En wij allen keken in eerbiedige stilte naar dat grootse wonder der natuur. Het was wel typerend, dat geen van ons, mijn man en ik niet, noch de mantri's of de meisjes, er ook maar even over dachten takken te plukken om mee te nemen. Men vond het algemeen een schending van de natuur. We genoten liever zó van de aanblik van de orchideeënguirlandes, in de zwoele atmosfeer van rondzwevende waterdamp, in de inham. Terwijl aan onze voeten borrelende geluidjes klonken van kleine bronnetjes, waarvan het water zich later zou vermengen met de andere stroompjes, die samen de machtige Kali Ogan zouden worden.

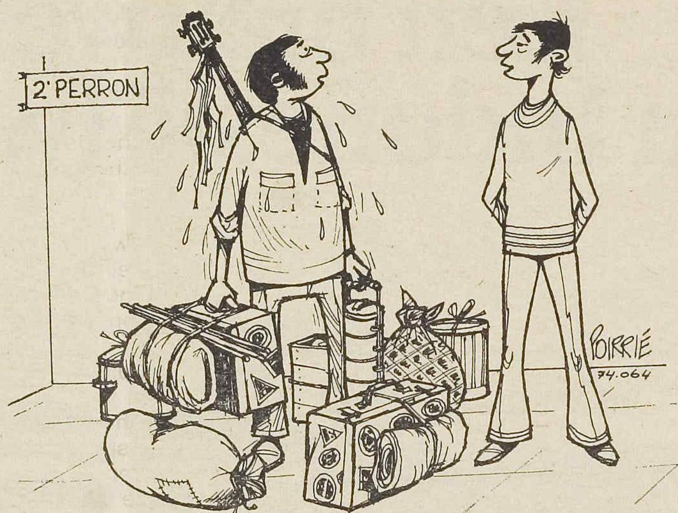
Intussen was de rijst klaar. In het hete water werden ook nog eieren gekookt. En met de gebruikelijke cornedbeef, haring in tomatensaus, zout en tjèngèh er bij, deden we ons maal.

De meisjes aten met afgewend gezicht en soms met de hand voor de mond. Wij mochten hen niet zien eten. Volgens de daar heersende zeden hoorde dat niet.

Of dit de eigenlijke oorsprong van de Ogan Kanan was weet ik niet precies. Misschien waren er verderop nog meer geheimenissen. Niemand wist precies hoe het in elkaar zat. Ergens moesten er zelfs nog een soort zoutpannen zijn, waar men zout vandaan haalde. Maar die heb ikzelf nooit gezien. Ben er nooit geweest.

In elk geval was deze tocht de moeite waard geweest. De terugtocht verliep vlot, al waren we dan allemaal kletsnat door dat steeds oversteken van de rivier. Maar het was warm, dus het hinderde niet.

E. A. Ph. Ziesel-Schmidhamer

"En die bessek met bawang-goreng en segala sambalan-kering natúúrlijk vergeten!

TWEE KANTTEKENINGEN

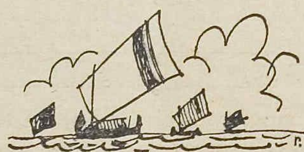
I. In Tong Tong van 15-6-1974, p. 8. vertelt de Josselin de Jong tussen neus en lippen: "Jammer dat dit land (......) zo moeilijk bereisbaar is. Zo stroef. Er is een visum voor nodig:(......) Ter plekke dient men zich bij de vreemdelingenpolitie te melden en ook nog eens **bij een soort Wijkhoofd**". (Cursivering van mij, P.). Dat wijkhoofd doet me denken aan de **Rukun Tetangga**, dat **door alle bestaande woordenboeken** (behalve Kramer die het niet kent) wordt vertaald met "buurtvereniging". In Akten van Indon. staatsburgers ziet men geregeld vermeld R(ukun) t(etangga) met bijbehorend nummer waaronder betrokkene is ingeschreven bij die Rt, nl. waarschijnlijk bij het wijkhoofd.

Wie kan nadere inlichtingen geven over:

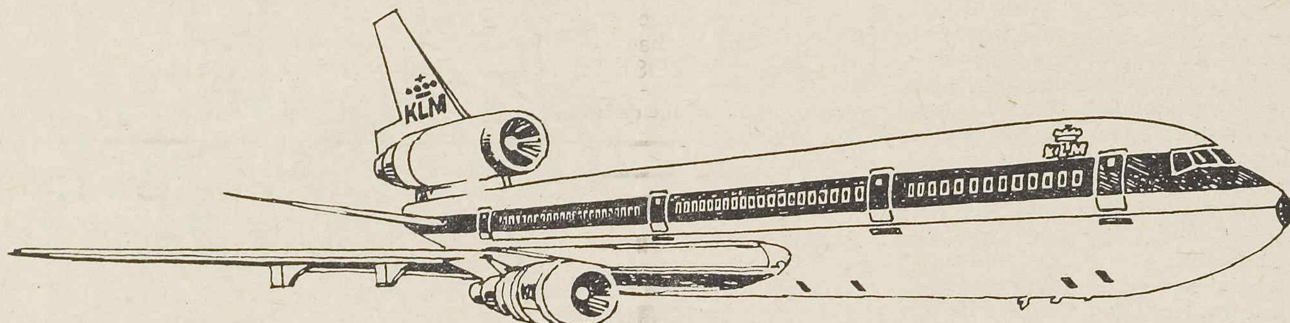
a) de Rukun tetangga zoals die tegenwoordig functioneert op Java en Sumatra; b) over de R(ukun) w(arga), vaak in één adem ermee genoemd plus (inschrijf-?) nummer, en door de Indon. Ambassade (die op dergelijke vragen i.v.m. akten meestal geen antwoord weet) verklaard met: Onderlinge Burgerhulp.

II In "Tong Tong" van 1-7-1974 wordt op p.21 door B. J. ten Voorden aan het slot van zijn artikel "Een vreemd electrisch verschijnsel", een uit een Papoeamond opgetekende term, "soeangie" genoemd, en verklaard met: "heilig" of "bovenaards wezen". Bedoeld is echter de in Oost-Indonesië algemeen bekende term "suangi" = iemand die zich met hekserij bezig houdt, d.i. de definitie die wijlen Prof. Held in zijn bekende boek over "Hekserij en magie" aan dit begrip heeft gegeven. Een suangi kan een man of een vrouw zijn.

Drs. H. D. van Pernis

Een nieuwe manier om Indonesië (weer) te zien!

27 Volledig verzorgde dagen uit en thuis

Nu is er eindelijk een volledig verzorgde Indonesië-reis waarbij u ruim tijd en gelegenheid krijgt familie, vrienden en kennissen te bezoeken. En opnieuw de sfeer te beleven die dit prachtige land u biedt. Want, niet alleen Jakarta, Bogor, Bandung, Jogjakarta en Bali worden bezocht. Maar ook plaatsen als Solo, Madiun, Tretes, Malang en Surabaya. En dat allemaal op basis van volledige verzorging, zowel voor wat betreft reis en vervoer ter plaatse, als verblijf in goede (niet luxe) hotels. Zelfs de excursies zijn bij de prijs inbegrepen. Zoals naar de Tangkuban Perahu en de Mendut tempel.
De prijs van zo'n volledig georganiseerde tour bedraagt: *f* 3.125,-.

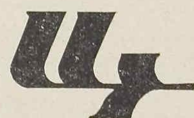
Op eigen houtje en toch maar voor f 2.100,- retour

Als u niet in groepsverband wilt reizen en logeert bij familie of vrienden, kunt u toch profiteren van een gereduceerd KLM-tarief. De enige voorwaarde is, dat u langer dan 21 dagen en korter dan 180 dagen in Indonesië verblijft. Dat verblijf regelt u uiteraard dan zelf.

U vliegt per KLM, dus dat zit wel goed

Alle vluchten voor deze reizen worden uitgevoerd door de KLM in samenwerking met Garuda. U hebt dus steeds het komfort en de service van een lijndienstmaatschappij met een wereldnaam. En, u vliegt rechtstreeks. Vanaf Schiphol naar Jakarta. Aan boord is Nederlands- en Indonesisch-sprekend personeel.

KLM
Thuis in de lucht

Boek uw Indonesië-reis bij
UNITRAVEL
Piet Heinplein 1, Den Haag, tel. 070 - 608837
Bijkantoren: Het Kleine Loo 418 A, tel. 070 - 832306
Thomsonlaan 83, tel. 070 - 637947 Theresiastraat 82, tel. 070 - 839906

Coupon Stuurt u mij vrijblijvend meer informatie over uw reizen naar Indonesië.

Naam: ______________________
Straat: ______________________
Plaats: ______________________

TT 15

s.v.p. opsturen in gesloten envelop

Minimum *f* 6,— van 1 tot 3 regels; per regel meer, *f* 2,50 meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Maximaal aantal regels 6.
Voor advertenties onder nummer *f* 2,— meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 3,— meer.

Bij brieven onder advertentienummer:
DIT NUMMER OP DE ENVELOPPE IN DE LINKERBOVENHOEK ZETTEN.

MRS M. SCHNITZLER c/o K. v.d. Woestijnstr. 5/I A'dam-W.-Slotermeer tel. 020 - 11 13 32 vr. ter overn.: Dr. D. K. Wielinga - Mijn sponde i/h dodenrijk W. Brandt - Zwarte Moesson; K. Snijtsheuvel - Onthulling van achter het bamboegordijn. Gaarne spoed. reakties i.v.m. terúgkeer n. CANADA 20-8-'74

Te koop: 6 couv. Djokja-Zilver in étui: lotusmotief. Oud zwaar zilver gehalte. Tel. 070 - 29 49 93.

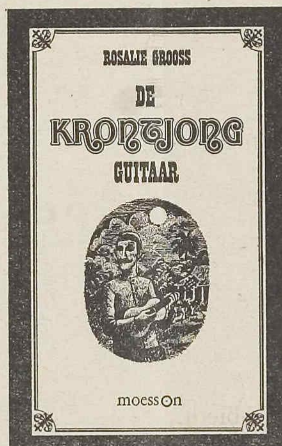
Ter overn. gevr.: "Eigenwijze Liedjes" (Abr. Exodus; M. H. du Croo). Mevr. S. H. Eysma-Eisinger, Oosterhesselenstraat 41, Den Haag, Tel. 070 - 66 16 95.

Wie kan mij adr. geven v. dames Phil en Pip Meyer. Het laatst gewoond te Semarang op Goenoeng Sawoh. Inl. Retel Helmerich, Elzehof 12, Terheyden (N.Br.)

Gevr.: Platenatlas van Mevr. Kloppenburg. Te zenden aan Tong-Tong, Pr. Mauritslaan 36, Den Haag.

Gevr. Swanenburg-Iwan de Verschrikkelijke; Creusesol-Schetsen v. een terugkerende naar Holland; Publicaties v. Stein Callenfels; Litt. over Magische invloed v. edelstenen. Tel. 070 - 66 63 54.

Gez. adr. v.: Fam. Keasberry (Tante Connie en Oom Bennie) 2 kind. (Deine en Joeki); Fam. Camonnier, 3 kind. (Bennie, Karrie, Carla). Inl. aan: Mej. Eytey Boestami, Jln. Kramat Batu I/10, Cipete RT005/ RI005, Kebajoran, Jakarta Selatan.

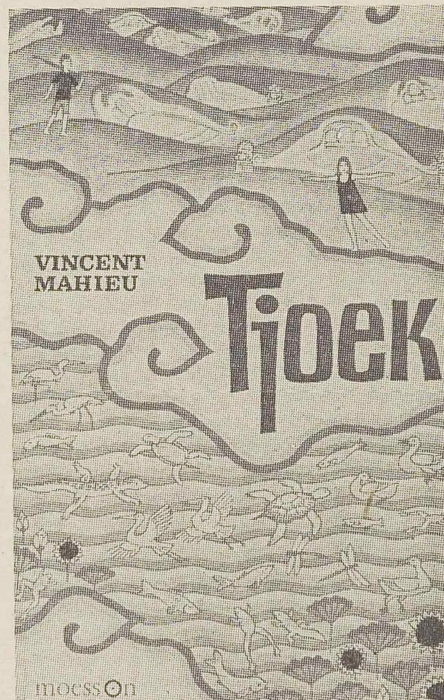
"DE KRONTJONG - GITAAR"
door
ROSALIE GROOSS

Op zoek naar de oorsprong en geschiedenis van de krontjong.
190 pagina's (plm.)

f 9,90 + *f* 0,90 porto.

plaats een Ting Ting altijd raak!

De nieuwste "Tjoek"

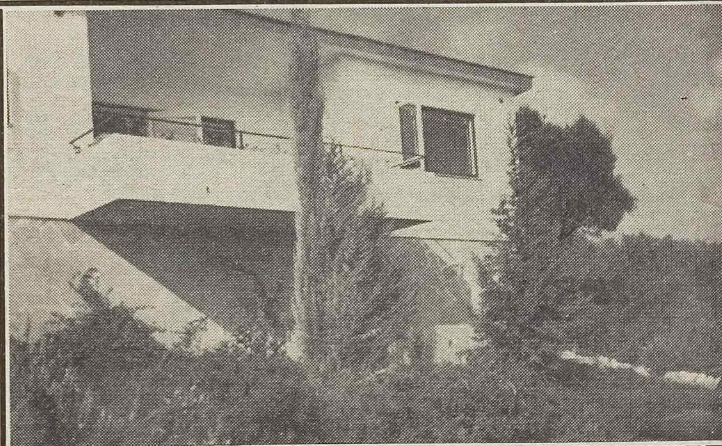

Een bundel korte verhalen, w.o. het bekende "De indringster" dat vele malen werd vertaald, voorgedragen en bekroond.

Indringende, vaak ontroerend, humoristische geschiedenissen uit een tijd en een leven die nog niet eens zo ver achter ons liggen.

Moesson-reeks. Uitg. Tong Tong.

***f* 9,90 plus 90 ct. porto.**

SPANJE 5 km ten N. van TARRAGONA

Te Koop

deze compl. en gezellig inger. fraaie bungalow, voorz. v. luxaflex en gord. voor alle ramen, veel kastr. Het huis bevat, beh. alle moderne gemakken, 2 slk. beide met 2 bedden; gang, grote hal, grote zitk. met o.a. bankbed, open keuken met eetbar, groot, half overdekt terras op het oosten; schitterend uitz. over wijngaard, heuvels en Midd. Zee.

Prijs wegens omst. slechts *f* 40.000,—. Nà 10/8 ook voordelig te huur. Verwarming aanw.
Plattegrond, foto's en films te zien: Lübeckstr.93, Den Haag, tel. 070 - 60 87 78.

TOKO EN BOEKHANDEL TONG TONG

Prins Mauritslaan 36 - Den Haag - Tel. 070 - 54 55 00 - Giro 6685

OPENINGSUREN : **Dagelijks 9 - 2**
's Zaterdags 10 - 2

Telefonische en schriftelijke bestellingen worden 2 maal per week naar de post gebracht, Dinsdag en Donderdag zodat U dus (in Nederland) Woensdag en Vrijdag kunt verwachten. Houdt U hier rekening mee?

Net ontvangen:

Meloenkrabbers (blik) (om sliertjes te maken voor de stroop)	*f* 1,50
Menjan (wierook) per ons	*f* 2,—
Grote mentholstift	*f* 8,50
Kleine idem	*f* 4,25
Kajoepoetih 100 cc	*f* 6,—
Miniatuur anglo'tjes van aardewerk	*f* 7,50
Wajangtheelepel p. st.	*f* 4,—
6 stuks	*f* 22,50
Akar wangi per bosje	*f* 1,25
Beeldige handgeschilderde briefkaarten	*f* 1,95
Geborduurde miniatuurtjes	*f* 10,—
Geborduurde kaarten	*f* 3,—
Bikkels 6 stuks plus bal	*f* 4,25
Batik-placemats plus servetje	*f* 6,—
Nieuw: Batik hoofddoekje	*f* 12,50
Beeldige nieuwe kains, handbatik v.a.	*f* 50,—
Dames-shirts, lange mouw, batik	*f* 40,—
Herenshirts, korte en lange mouw	*f* 35,—, *f* 40,—

Asem, fris en gezond !

Manisan per pak	*f* 3,—
Asemkoekjes per ons	*f* 1,—
per half pond	*f* 2,40
Asemstroop	*f* 4,60
Keukenasem per pot (gezuiverd, pitloos)	*f* 2,75

Kedelee (soya) bonen per pond	*f* 4,50
Kedelee-meel per pond (Incl. porto)	*f* 3,25
Kroepoek kedelee met/zonder zout	*f* 1,75
3 pakken voor	*f* 5,—
2 pakken (bij verzending incl. porto)	*f* 5,—
Vis-kroepoek, kroepoek oedang en mixed kroepoek per pak	*f* 1,75

AKAR BAHAR ARMBANDEN v.a.	***f* 7,50**
AKAR BAHAR RINGEN	***f* 2,50**

TJALIE ROBINSON

Herdenkingstegel

f 10,—
plus *f* 1,75 porto

DOE ER WAT MEE'
PROBEER ER IETS MEE!

Soya (kedele-meel) *f* 3,25 incl. porto. Soya-bonen p. pd. *f* 4,50 incl. porto. (Voorlopige prijzen)
TOKO TONG-TONG

Ragi, prima kwaliteit per pk.	*f* 1,60
Ting-Ting djahé per pakje	*f* 0,75
Serok (imp. Indon.) *f* 4,50 en	*f* 3,50
pengkie fijn	*f* 8,50
pengkie grof	*f* 5,—
pengkie klein	*f* 3,50
kaloh groot	*f* 4,50
kaloh klein	*f* 3,—
rijstbakoel 3 maten *f* 5,—, *f* 3,50,	*f* 2,50
Houten dulang (uit één blok gesneden)	*f* 32,50

Net ontvangen:

Tusuk konde (haarwrong spelden) van schildpad met gouddraad versiering	*f* 9,50
Hoornen slangenarmband	*f* 8,50
Hoornen haarknijper	*f* 7,50
Tjentong hout	*f* 6,50
Tjentong hoorn	*f* 7,50

Tong-Tong souvenirs:

leren bladwijzer (groen - blauw - zwart - rood)	*f* 3,—
rolbandmeter Poekoel teroes	*f* 3,50
pennemes, schroevedraaier etc.	*f* 5,—
rolbandmeter/flesopener	*f* 6,50
schroevedraaierset	*f* 3,75
Tong-Tong suikerschep (zilver) (incl. porto)	*f* 5,75
Tenong, groot	*f* 7,50
idem klein	*f* 5,—
Ayakan (om koekjes te stomen)	*f* 5,—
Rottan prullemanden (fijn)	*f* 12,50
Papier maché wajang masker	*f* 3,50
Tijgermasker/schild	*f* 5,—

"Indonesië in opkomst"

In September verschijnt een nieuw boek over Indonesië. Ditmaal met meer concrete informatie en toelichting over dit immense eilandenrijk dan het "Indonesië" van Rentmeester en Haasse. Inheemse cultuur, de moderne ontwikkelingen, economische en sociale problemen worden door Prof. H. F. Neubauer, Pr. W. Röll en pr. H. Uhlig vrij uitvoerig uiteengezet. Ned. bewerking Dr. M. M. J. van Balgooy Drs. M. W. Blok. 96 foto's in kleur en overzichtskaart.

De Duitse uitgave ligt bij Tong-Tong ter inzage. In September verschijnt de Nederlandse uitgave. U kunt nu reeds bestellen.

Prijs *f* 79,50

3 termijnen mogelijk!

BOEKHANDEL TONG TONG

NIEUWE BOEKEN:

Mijn leven onder koppensnellers - Wyn Sargent

Een door de sensatie-pers in verkeerd daglicht gesteld avontuur van een ondernemende vrouw, die Dajaks en Papoea's wilde leren kennen en helpen. Vlot, onderhoudend en met veel menselijkheid geschreven. *f* 22,50 plus *f* 2,50 porto.

De zaak dokter Moerman, reportage over een miskend kankertherapeut.

De strijd van een medicus om zijn geneeswijze van kanker officieel erkend te zien en die, als te doen gebruikelijk in dit land dus wordt tegengewerkt. Een boek dat afrekent met vooroordeel, ongeloof en achterklap. Goed om er eens kennis van te nemen!

Het verboden rijk, J. Slauerhoff

Een rijk stukje proza van een van de grootste "zwervende dichters" die Nederland gekend heeft. Een stuk van het Portugees dagboek van de historische figuur van Camoës met schitterende lyrische passages, zoals alleen Slauerhoff die kan neerzetten.

Herinneringen van een vrijheidsstrijdster R. T. Djajadiningrat

Een spontaan, ontroerend verslag van een Indonesisch verpleegstertje tijdens de politionele actie in Zuid-Malang (zie recensie volgende TT) *f* 4,75 plus porto *f* 0,90.

Compagnie "C" van Charlie, James Jones

De lotgevallen van een compagnie Amerikaanse mariniers in Guadalcanal tijdens de Tweede Wereldoorlog. *f* 18,90 plus *f* 2,50 porto.

Indonesië, onze meest nabije naaste in Azië, Pr. Dr. J. Verkuyl

f 5,70 plus *f* 0,90 porto.

Het gordijn met de ibissen, Joh. Fabritius

Indische roman naar een verrukkelijk oud recept. *f* 18,90 plus *f* 2,50 porto.

"Vaarwel tot betere tijden", J. C. Bijkerk

Na 31 augustus *f* 29,50. Nu nog de voorintekenprijs *f* 24,50. Porto *f* 2,50.

Dure boeken, mooie boeken (in 3 termijnen)

"Wilde bloemen van de wereld", *f* 62,50 Porto *f* 4,—
"De vogels van de wereld", *f* 72,50 Porto *f* 4,—.
The great Trains - Eng. uitgave *f* 112,50
Tuinboek voor de tropen, L. Bruggeman *f* 40,—. Porto *f* 3,25.
15 Jaar Boven-Digoel, I. F. M. Salim - *f* 49,50. Porto *f* 3,25.
Napoleon, Pr. Dr. J. Presser - *f* 39,50 plus *f* 3,25 porto. 630 Pag. Het meest uitgebreide werk over het belangrijkste deel van de Frans Europese geschiedenis.

sekali Van Nelle
tetap Van Nelle

VAN NELLE